

Παναγιώτης Ζάνης (2013) Ο Τρίτος Τομέας: Μια Γενική Θεωρία, Αθήνα: Παναθήσση

Συμπεριλαμβάνει οργανώσεων (συμπεριλαμβανομένων των προηγούμενων δραστηριοτήτων που νομικά πρόσωπα όλες τις διατομικές μορφές σχέσεων σύμφωνα με κανόνες κοινωνικής αλληλεγγύης και γενικών αναγκών. Μπορούμε να οργανώσουμε (βλ. ασφάλεια οικονομική στην κοινωνία. Σε μικρογενικά δίκτυα κανόνες, και σε κάθε κοινωνική οργάνωση.

Η πολιτισμική οργάνωση είναι οι δύο τελευταίοι

ατος:

Σε κοινωνικές σχέσεις διακρίνεται η λειτουργία σύμφωνα με τον τρόπο που αντιστοιχούν.

Αλλά και οι προσωπικοί σκοποί και στόχοι κάθε ανθρώπου δύναται να είναι διαφορετικοί από τους συλλογικούς κάθε οργάνωσης ή ομάδας στην οποία συμμετέχει.

- Κάθε τομέας όπως και οι οργανώσεις που συμπεριλαμβάνει θα πρέπει να εκλαμβάνονται ιδεοτυπικά⁶. Επιπλέον, εμφανίζονται με αυξανόμενο ρυθμό υβριδικές μορφές οργανώσεων που ενσωματώνουν χαρακτηριστικά και από άλλους τομείς (είναι ένα ζήτημα που θα μας απασχολήσει κυρίως προς το τέλος του βιβλίου). Κατά συνέπεια σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να θεωρούμε τα όρια μεταξύ τους ως σαφή και απολύτως διακριτά σε σχέση με τους άλλους.
- Το πεντατομιακό μοντέλο ανάλυσης είναι δόκιμο κυρίως στον αποκαλούμενο δυτικό κόσμο, τον οποίο και περιγράφει οντολογικά και ερμηνευτικά. Σε μη δυτικές κοινωνίες σε πολλές περιπτώσεις έχει περιορισμένη χρησιμότητα.
- Τελευταίο και ιδιαίτερα σημαντικό, η κατηγοριοποίηση αποτελεί μία νεωτερική θεώρηση με σχετική χρηστική αξία. Κρίνεται ωστόσο ως μία δόκιμη και προσιτή νοητικά αφετηρία κατανόησης του Τρίτου Τομέα.

1.2 Η Μη Κερδοσκοπική – Μη Κυβερνητική Οργάνωση (Μ.Κ.Ο.): Μία πρώτη προσέγγιση

Αν προσεγγίζαμε τον όρο «μη κερδοσκοπική οργάνωση» ετυμολογικά, θα καταλήγαμε εύλογα σε όλες τις οργανώσεις που ο χαρακτήρας τους δεν είναι κερδοσκοπικός. Θα συμπεριλαμβάναμε όλες τις κρατικές, που στην ουσία ο στόχος δεν είναι η αποκόμιση κέρδους αλλά το δημόσιο όφελος, και όλες τις άλλες επίσημες και άτυπες μορφές οργάνωσης που διακρίνονται από το μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα τους. Ανάλογα οι μη κυβερνητικές οργανώσεις θα θεωρούνταν γενικότερα όσες δεν εί-

6. Ο όρος «ιδεότυπος» δημιουργήθηκε από τον Weber. Ένας ιδεότυπος δημιουργείται δίδοντας έμφαση σε ένα ή περισσότερα κρίσιμα σημεία, συνδέοντας μεταξύ τους πολλά μεμονωμένα φαινόμενα διαρρυθμισμένα σύμφωνα με τα προηγούμενα (Roustant, 2008). Πιο αναλυτικά, διαμορφώνεται από την μονόπλευρη έμφαση που δίδεται σε ένα ή περισσότερα σημεία μίας όψης, και από τη σύνθεση μεμονωμένων φαινομένων μιας μεγάλης ποικιλίας διαχεόμενων, ξεχωριστών, περισσότερο ή λιγότερο υπαρκτών ή μη χαρακτηριστικών, τα οποία εντάσσονται διαρρυθμισμένα σε ένα ενιαίο αναλυτικό μοντέλο» (Shils and Finch, 1997: 90).

ναι κρατικές. Αν και έχουν χρησιμοποιηθεί κατά καιρούς οι ανωτέρω ετυμολογικές ερμηνείες, στην επιστήμη οι δύο όροι έχουν αποκτήσει ειδικότερο περιεχόμενο. Εντέλει, όπως θα διαπιστώσουμε το «μη κερδοσκοπικός» με το «μη κυβερνητικός» παραπέμπουν στις ίδιες μορφές οργάνωσης. Με τον πρώτο όρο να προέρχεται από το λεξιλόγιο των οικονομολόγων και ο δεύτερος πρωταρχικά από την πολιτική επιστήμη.

1.2.1 Είναι Μη Κερδοσκοπικές...

Ο κοινωνικός προσανατολισμός αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό για την ουσιαστική αναγνώριση μίας μη κερδοσκοπικής οργάνωσης (nonprofit organization). Είτε περιγράφεται λεπτομερώς σε κάθε νομικό πλαίσιο (τι θεωρείται κοινωνικός σκοπός) είτε υπονοείται, αποτελεί ένα βασικό στοιχείο που τις διακρίνει από τον επιχειρηματικό-κερδοσκοπικό τομέα. Εδώ βέβαια αρκετοί οικονομολόγοι θα διατηρούσαν τις ενστάσεις τους. Υπονοείται διαζευκτικά ότι μία κερδοσκοπική επιχείρηση δεν έχει κοινωνικό χαρακτήρα; Το κομβικό σημείο διαφοροποίησης είναι ότι μία κερδοσκοπική επιχείρηση έχει δημιουργηθεί με σκοπό το κέρδος των ιδιοκτητών-εταίρων-επιχειρηματιών. Πολύ λίγο έως καθόλου ενδιαφέρει τον επιχειρηματία αν με την παραγωγή και διάθεση ενός αγαθού ικανοποιεί κάποιες ανάγκες της κοινωνίας. Αν δεν διαβλέπει περιθώρια κέρδους δεν θα επενδύσει το κεφάλαιό του απλά και μόνον για να προσφέρει κάποιο αγαθό, ακόμα και αν αυτό είναι απαραίτητο για τους καταναλωτές. Συνεπώς μία μη κερδοσκοπική οργάνωση διαφοροποιείται από την επιδίωξη του κέρδους για να θεωρείται κοινωνική.

Αυτή η διαφοροποίηση προσδιορίζεται και στη νομοθεσία με την απαγόρευση διανομής του κέρδους διαχωρίζοντάς τις νομικά από τις κερδοσκοπικές επιχειρήσεις. Αυτό δεν σημαίνει ότι μία μη κερδοσκοπική οργάνωση δεν μπορεί να εμφανίσει πλεόνασμα από τη λειτουργία της. Το εννοούμενο κέρδος ή πλεόνασμα υπολογίζεται συνήθως από τον κύκλο εργασιών κατά τη διάρκεια ενός έτους. Αν τα έσοδα είναι περισσότερα από τα έξοδα θεωρούμε ότι ένα νομικό πρόσωπο έχει παράξει κέρδος ή πλεόνασμα. Το αντίθετο θεωρείται ζημία. Σε μία μη κερδοσκοπική οργάνωση εφόσον προκύψει λογιστικό κέρδος απαγορεύεται να διανεμηθεί σε οποιαδήποτε μέλος ή μη μέλος, συμπεριλαμβανομένων φυσικά και των ιδιοκτητών ή εταίρων. Υφίσταται η νομική υποχρέωση να επανεπενδυθεί για την επίτευξη των κοινωνικών σκο-

πών της ή να δωρηθεί για κοινωνικούς σκοπούς.

Το κριτήριο της ταμής και πλάτης πική. Αυτό δεν σημαίνει οριζόμενα. Εδώ θα πρέπει να σίας εντάσσονται ανομή των κερδών Δύναται συνεπώς με υψηλές αποδοχ Κατά τον Hansma αλλά πρόκειται για φύση μίας μη κερδοσκοπικής χα αυτό ουσιαστικά του κέρδους» (the Kendall and Knapp δους είναι ισχυρό από τις κερδοσκοποροθετηθεί σαφέσι

Ο δεύτερη διαφορορισμούς στα διουσία οι κάτοχοι ε

- Να ελέγχουν τη
- να αποκομίσου

7. Αυτό το σημείο κερδημηνεύεται. Σε κ στο κόστος λειτουργελούν κέρδος που λάδα συγγέουμε τι (earn), τα θεωρού πρόσωπα κερδίζοι γικό να αμείβονται έχουν δημιουργηθε σμο καταπολεμών τύπους σε διάφορι ακόμα και όταν ερ

αιρούς οι ανωτέρω έχουν αποκτήσει ειδικά χαρακτηριστικά. Συνοψίζουμε το «μη κερδοσκοπικό» σε δύο μορφές οργάνωσης: το «εξιδιαιτητικό» των οικονομικών επιστημών.

Το κριτήριο της απαγόρευσης διανομής του κέρδους υφίσταται σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης για να θεωρείται μία οργάνωση μη κερδοσκοπική. Αυτό δεν σημαίνει ότι απαγορεύεται να αμείβονται ή να απασχολούνται ορισμένα ή όλα τα μέλη για τις υπηρεσίες που παρέχουν σε αυτή. Εδώ θα πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι οι αμοιβές από την παροχή εργασίας εντάσσονται στο κόστος λειτουργίας της οργάνωσης και όχι στη διανομή των κερδών (όπως και σε κάθε άλλη μορφή επίσημης οργάνωσης). Δύναται συνεπώς να απασχολεί ορισμένα ή όλα τα μέλη της, ακόμα και με υψηλές αποδοχές, χωρίς να χάνει τον μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα⁷. Κατά τον Hansman, υπάρχει η διάσταση της «λογικής αμοιβής-μισθού», αλλά πρόκειται για μία πολύ σχετική θεώρηση που προασπίζει ηθικά τη φύση μίας μη κερδοσκοπικής οργάνωσης. Είναι ουσιαστικά εύκολο ο μη κερδοσκοπικός χαρακτήρας να παραβιαστεί από υψηλούς μισθούς. Για αυτό ουσιαστικά θεωρείται ως ένα «εμπόδιο ή περιορισμός στη διανομή του κέρδους» (the non distribution constraint) (Hansman, 1986, Gui, 1993, Kendall and Knapp, 1995). Ωστόσο το γνώρισμα της μη διανομής του κέρδους είναι ισχυρό από μόνο του για να διαχωρίσει τις μη κερδοσκοπικές από τις κερδοσκοπικές επιχειρήσεις σε επίπεδο νομικό, αλλά και για να οροθετηθεί σαφέστερα ο Τρίτος Τομέας.

Ο δεύτερη διαφορά με τις κερδοσκοπικές επιχειρήσεις αφορά σε περιορισμούς στα δικαιώματα ιδιοκτησίας. Γενικά, σε κάθε ιδιωτική περιουσία οι κάτοχοι έχουν τα εξής δικαιώματα:

- Να ελέγχουν τη χρήση των περιουσιακών στοιχείων
- να αποκομίσουν το πλεόνασμα (κέρδος)

7. Αυτό το σημείο χρειάζεται να αποσαφηνιστεί περισσότερο καθώς συνήθως παρερμηνεύεται. Σε κάθε νομικό πρόσωπο οι αμοιβές του προσωπικού εντάσσονται στο κόστος λειτουργίας του (όπως τα ενοίκια, το ηλεκτρικό ρεύμα κ.α.). Δεν αποτελούν κέρδος που διανέμεται. Άλλο το κέρδος, άλλο η αμοιβή. Επειδή στην Ελλάδα συγχέουμε την ερώτηση «πόσα κερδίζεις» (profit) με το «πόσα αμείβεσαι» (earn), τα θεωρούμε ταυτόσημα. Τα φυσικά πρόσωπα αμείβονται... τα νομικά πρόσωπα κερδίζουν. Κατά συνέπεια όχι μόνον είναι νόμιμο, ηθικό και φυσιολογικό να αμείβονται κάποιοι ή όλοι για τις υπηρεσίες τους σε μία Μ.Κ.Ο., αλλά και έχουν δημιουργηθεί εκατομμύρια νέες θέσεις απασχόλησης σε ολόκληρο τον κόσμο καταπολεμώντας σημαντικά την ανεργία. Ωστόσο, σε ορισμένους νομικούς τύπους σε διάφορες χώρες απαγορεύεται να αμείβονται οι ιδιοκτήτες με μισθό, ακόμα και όταν εργάζονται σε αυτή ως υπάλληλοι.

- ~~Να μη πουλήσουν τα δύο προηγούμενα δικαιώματα σε έναν νέο ιδιοκτήτη.~~

Οι μη κερδοσκοπικές έχουν μόνον το πρώτο δικαίωμα, αλλά και να μεταβιβαστεί ο έλεγχος σε άλλα πρόσωπα. Δηλαδή οι ιδιοκτήτες ή οι εταιρείες έχουν ορισμένα δικαιώματα ιδιοκτησίας, όπως να κατευθύνουν και να χρησιμοποιούν τους πόρους, όμως δεν έχουν άλλα όπως να διανεμούν το κέρδος και να πουλήσουν το μερίδιό τους σε τρίτους με σκοπό το κέρδος (Ben-Ner and Jones, 1999, Steinberg, 2006, Steinberg and Powell, 2006).

Ποικίλοι ορισμοί βασίζονται σε διαφορετικές όψεις της ύπαρξης και λειτουργίας των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων. Οι Salamon και Anheier διακρίνουν τέσσερις κατηγορίες ορισμών: α) *Τους νομικούς*: Οι περισσότερες χώρες προσδιορίζουν τη μη κερδοσκοπική οργάνωση σύμφωνα με τους νόμους τους. Σε αυτή την κατηγορία, μία μη κερδοσκοπική οργάνωση είναι «ό,τι πει ο νόμος» (Salamon and Anheier 1992 α: 132-134). β) *Οι οικονομικοί*: Καθορίζονται ανάλογα με τις πηγές των εισοδημάτων τους. γ) *Οι λειτουργικοί*: Οι οργανώσεις χαρακτηρίζονται βάσει των λειτουργιών και των σκοπών τους. Αποτελούν ιδιωτικές οργανώσεις που υπηρετούν ένα δημόσιο σκοπό (1992α: 132-134)⁸. δ) *Ο δομικός-λειτουργικός ορισμός*, ο οποίος εφαρμόστηκε στα πλαίσια της συγκριτικής διακρατικής έρευνας του Πανεπιστημίου John Hopkins για τον Τρίτο Τομέα. Δεν διακρίνει τις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις βάσει των σκοπών και τις πηγές χρηματοδότησης, αλλά με κριτήριο τη βασική δομή και λειτουργία τους (1992α: 135). Ο δομικός-λειτουργικός ορισμός συνδυάζει τα κύρια χαρακτηριστικά της μη κερδοσκοπικής οργάνωσης με ορισμένα λειτουργικά για τα οποία οι συγγραφείς δεν θέτουν συγκεκριμένα ποσοτικά ή ποιοτικά κριτήρια, αλλά την έστω και διακριτή ή υποτυπώδη ύπαρξή τους. Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση μια μη κερδοσκοπική οργάνωση πρέπει να πληροί τα ακόλουθα κριτήρια:

- Να είναι επίσημη: Να είναι νομικό πρόσωπο.⁹
- Ιδιωτική: Δηλαδή θεσμικά διαχωρισμένη από το κράτος.

8. Τους νομικούς ορισμούς τους θεωρούν πολύ χρήσιμους για τη μελέτη στα πλαίσια μιας χώρας, αλλά άχρηστους για συγκριτικές μελέτες (Salamon and Anheier 1992α: 137)

9. Υπογραμμίζοντας ότι οι άτυπες και εφήμερες συνενώσεις προσώπων μπορεί να είναι σημαντικές για τις ζωές των ανθρώπων, αλλά αν συμπεριληφθούν στην έννοια του μη κερδοσκοπικού τομέα, γίνεται απείρως πιο άμορφος και εφήμερος για να προσεγγιστεί και να μελετηθεί.

- Να μη διανεμέτο γάνωσης.
- Αυτοδιευθυνόμεσων και να μη
- και «εθελοντική» μό την εθελοντι επίπεδο διοίκησ

Η Ευρωπαϊκή Ε πλαίσιο που να αν κότες των χωρών σμού των σωματείο σημων μορφών μη α) Την έστω και υπ β) το μη κερδοσκο γ) την ανεξάρτητη δ) τα μέλη της διοί ε) και να συμμετέχ σύμφωνα με το

Οι δύο ανωτέρο των ορισμών που χ όσο και στα νομικ σμοί που έχουν προ τρόπους χρηματοδ στους πιθανούς πό εκροών, ανάλογα μ διατίθεται το πλεό

1.2.2 Είναι Μη κυβ

Η τυπική διαφι κερδοσκοπικές ορ και όχι Δημοσίοι σφαίρα της ανθρά

10. Ο δομικός-λειτουργικός ορισμός διεθνή επιστημονι τους Salamon και διακρατικής εφαρ

- Να μη διανέμεται το κέρδος σε οποιοδήποτε μέλος ή μη μέλος της οργάνωσης.
- Αυτοδιευθυνόμενη: Να έχει εσωτερικούς μηχανισμούς λήψης αποφάσεων και να μην ελέγχεται από άλλες εξωτερικές οντότητες,
- και «εθελοντική» με την εξής έννοια: Να περιλαμβάνει σε κάποιο βαθμό την εθελοντική συμμετοχή είτε σε επίπεδο δραστηριοτήτων είτε σε επίπεδο διοίκησης της οργάνωσης (Salamon and Anheier, 1992a)¹⁰.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην προσπάθεια να συνθέσει έναν ορισμό-πλαίσιο που να ανταποκρίνεται στις εμπειρικές και θεσμικές πραγματικότητες των χωρών-μελών, έθεσε κάποια χαλαρά κριτήρια προσδιορισμού των σωματείων, ιδρυμάτων, εταιριών ή οποιωνδήποτε άλλων επίσημων μορφών μη κερδοσκοπικής οργάνωσης:

- α) Την έστω και υποτυπωδώς επίσημη-θεσμικά αναγνωρισμένη οντότητα,
- β) το μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα (μη διανομή του κέρδους),
- γ) την ανεξάρτητη λειτουργία από τις κρατικές αρχές,
- δ) τα μέλη της διοίκησης να μην έχουν σκοπό το προσωπικό κέρδος
- ε) και να συμμετέχουν με κάποιο τρόπο στη δημόσια ζωή ενεργώντας σύμφωνα με το δημόσιο συμφέρον (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1997: 6).

Οι δύο ανωτέρω προσεγγίσεις αποτελούν τη βάση στην οικοδόμηση των ορισμών που χρησιμοποιούνται σήμερα τόσο σε ερευνητικό επίπεδο όσο και στα νομικά πλαίσια διαφόρων χωρών. Πιο εξειδικευμένοι ορισμοί που έχουν προταθεί δίδουν έμφαση: α) Στις εισροές, δηλαδή στους τρόπους χρηματοδότησης, στην εθελοντική συμμετοχή και γενικότερα στους πιθανούς πόρους που στηρίζεται μια οργάνωση, β) στη φύση των εκροών, ανάλογα με τα αγαθά και τις υπηρεσίες που παρέχει και γ) πως διατίθεται το πλεόνασμά της (τα λογιστικά κέρδη) (βλ. δεύτερο μέρος).

1.2.2 Είναι Μη κυβερνητικές...

Η τυπική διαφορά με τους κρατικούς οργανισμούς είναι ότι οι μη κερδοσκοπικές οργανώσεις αποτελούν Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού και όχι Δημοσίου Δικαίου. Κατατάσσονται δηλαδή στην ιδιωτική σφαίρα της ανθρώπινης δραστηριότητας που ρυθμίζεται από το ιδιω-

10. Ο δομικός- λειτουργικός ορισμός συνάντησε καταρχήν θετική υποδοχή από τη διεθνή επιστημονική κοινότητα αν και παρουσιάζει ορισμένες αδυναμίες. Κατά τους Salamon και Anheier προσφέρει την καλύτερη δυνατή προσέγγιση για έναν διακρατικής εφαρμογής ορισμό.

τικό δίκαιο κάθε χώρας. Αυτό σημαίνει ότι κάθε πολίτης έχει την ελευθερία να δημιουργήσει μία μη κερδοσκοπική οργάνωση όπως και μία κερδοσκοπική επιχείρηση, βάσει της ελευθερίας του συνεταιριζέσθαι. Αυτή είναι και η ουσιώδης διαφορά που διαχωρίζει τη μη κυβερνητική οργάνωση από έναν κρατικό οργανισμό. Περαιτέρω θα διακρίναμε και μία δεοντολογική. Τον ανεξάρτητο ή αυτοδιοικούμενο χαρακτήρα τους. Ιδεοτυπικά τουλάχιστον, το κράτος δεν πρέπει να επηρεάζει τους σκοπούς και τις αποφάσεις τους. Ο όρος «μη κυβερνητική» υποδηλώνει τόσο τον τυπικό όσο και τον ουσιαστικά ανεξάρτητο χαρακτήρα απέναντι στο κράτος. Συχνά υπάρχει η αίσθηση σε ένα μέρος της κοινής γνώμης ότι το «μη κυβερνητικός» σημαίνει ή οφείλει να θεωρείται «αντι-κυβερνητικός» και να αντιτίθεται σε κρατικές πολιτικές. Αυτό αποτελεί μάλλον ιδεοληψία και παράγεται από υποκειμενικές εκτιμήσεις. Ο όρος είναι ουδέτερος που απλά τις διαφοροποιεί από τον κυβερνητικό-κρατικό τομέα.

Ωστόσο, ο προσδιορισμός «Μη Κυβερνητικός» ακολούθησε ιδιαίτερη ιστορική εξέλιξη. Εμφανίζεται μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και αναφέρεται σε διεθνείς μη κερδοσκοπικές οργανώσεις που τους παραχωρήθηκε συμβουλευτικό status στον Ο.Η.Ε. σύμφωνα με το άρθρο 71 του καταστατικού χάρτη. Οι συγκεκριμένες οργανώσεις αποκαλούνταν προπολεμικά ποικιλοτρόπως, όπως διεθνείς ενώσεις, διεθνή ιδρύματα, ιδιωτικές οργανώσεις, διεθνείς ομάδες πίεσης, εθελοντικές αντιπροσωπείες (βλ. Martens, 2002, Φραγκονικολόπουλος, 2007). Η αιτία της ονομασίας τους προέκυψε από ένα κείμενο της ECO.SO.C του Ο.Η.Ε. που περιγράφει: «Οποιαδήποτε διεθνής οργάνωση δεν έχει δημιουργηθεί από διακρατική συμφωνία πρέπει να θεωρείται μη κυβερνητική» (Ο.Η.Ε, 1950). Εύλογα αυτές οι οργανώσεις αυτοχαρακτηρίστηκαν ως μη κυβερνητικές.

Τα επόμενα χρόνια ο αριθμός τους θα πολλαπλασιαστεί και μαζί με τις παραδοσιακές, όπως το Παγκόσμιο Κίνημα Προσκοπισμού (1920), η Διεθνής Φαρμακευτική Ένωση (1912), η Διεθνής Ένωση Γυναικών για την Ειρήνη και την Ελευθερία (1915), η Caritas (1950), θα δημιουργηθούν νέες εκφράζοντας σύγχρονες κοινωνικές διεκδικήσεις και αιτήματα του δυτικών κυρίως κοινωνιών, όπως η Διεθνής Αμνηστία (1961), η Greenpeace (1971), η συμμαχία «Σώστε τα Παιδιά» (1979) κ.α. (βλ. αναλυτικά Βολί, 2006). Σταδιακά ο αριθμός τους αυξήθηκε εντυπωσιακά φτάνοντας 6.000 με 7.000 πλήρως διεθνείς οργανώσεις, συμπεριλαμβανόμενες και δεκάδες χιλιάδες άλλες οργανώσεις που λειτουργούν ως «Δοκίμοι» (Wallace, 2005).

βάνοντας και δεκάδες χιλιάδες άλλες οργανώσεις που λειτουργούν ως «Δοκίμοι» (Wallace, 2005). Οι λογικές και οι δραστηριοποιούντες ορισμούς που δίδονται. «Είναι επίσημοι ταρχικός σκοπός (Wallace, 2002: 282). «Είναι την ανακούφιση αφτωχών ανθρωπώ

Οι λογικές και οι δραστηριοποιούντες ορισμούς που δίδονται. «Είναι επίσημοι ταρχικός σκοπός (Wallace, 2002: 282). «Είναι την ανακούφιση αφτωχών ανθρωπώ

βάνοντας και δεκάδες χιλιάδες άλλες που δραστηριοποιούνται σε περισσότερες από μία χώρες. Η δράση τους σήμερα καλύπτει γενικά: Την ανθρωπιστική βοήθεια, αναπτυξιακά προγράμματα και επενδύσεις, την άσκηση πίεσης στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, την αναπτυξιακή εκπαίδευση, την ενδυνάμωση θεσμών (Σκλιάς και Χουλιαράς, 2002). Η Παγκόσμια Τράπεζα έχει προτείνει τέσσερις ευρύτερες κατηγορίες βάσει των σκοπών τους: Εκπροσώπηση, υπεράσπιση (συνηγορίας), στήριξης άλλων οργανώσεων, παροχής υπηρεσιών (World Bank, 2007).

Αρχικά τα κράτη και οι παγκόσμιοι οργανισμοί αντιμετώπιζαν τις μη κυβερνητικές οργανώσεις ως «αδέξιους που ήθελαν να κάνουν το καλό με περισσότερο συναισθηματικά παρά λογικά κίνητρα» (Dichter, 1999: 44-45). Ειδικά οι σχέσεις τους με τα κράτη ήταν συχνά προβληματικές λόγω της εμπλοκής τους σε πολιτικά συμφέροντα και διεθνείς ανταγωνισμούς. Από το 1980 και μετά, ιδιαίτερα μετά τους μεγάλους λιμούς στην Αφρική, αναδείχτηκαν ως η ελπίδα για την επίλυση προβλημάτων στις χώρες του τρίτου κόσμου. Σήμερα θεωρούνται όχι μόνον ως παροχείς υπηρεσιών στη θέση των κυβερνήσεων και των παγκόσμιων οργανισμών, αλλά ως πρωτεύουσας σημασίας μηχανισμοί «που συνδυάζουν το ανθρωπινό και το κοινωνικό κεφάλαιο με σκοπό το κοινωνικό όφελος» (Dichter, 1999: 45). Στα πεδία της ανακούφισης από την φτώχεια και τις ασθένειες, αλλά και της μακρόπνοης ανάπτυξης του τρίτου κόσμου, οι κυβερνήσεις και ο Ο.Η.Ε. στηρίζονται όλο και περισσότερο στις μη κυβερνητικές οργανώσεις. Δεν πρέπει όμως να παραλείψουμε να σημειώσουμε και τη σκοτεινή πλευρά αρκετών από αυτές. Που λειτουργούν ως «Δούρειος Ίππος» για τον έλεγχο και τη μεταβολή πολιτικών συνθηκών στις αναπτυσσόμενες κυρίως χώρες, αλλά και τον πολιτισμικό ιμπεριαλισμό του δυτικού κόσμου (βλ. ενδεικτικά: Παπαμιχαήλ, 2005, Wallace, 2005)

Οι λογικές και οι δράσεις των διεθνών μη κυβερνητικών οργανώσεων δεν διαφέρουν στην ουσία από αυτές των μη κερδοσκοπικών που δραστηριοποιούνται σε μία χώρα. Σύμφωνα με τους περιγραφικούς ορισμούς που δίδονται από μελετητές διαφαίνεται το κοινό περιεχόμενο. «Είναι επίσημες, ανεξάρτητες, κοινωνικές οργανώσεις που ο πρωταρχικός σκοπός τους είναι η επιδίωξη του κοινού οφέλους» (Martens, 2002: 282). «Είναι ιδιωτικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται για την ανακούφιση αυτών που υποφέρουν, αναδεικνύουν τις ανάγκες των φτωχών ανθρώπων, προστατεύουν το περιβάλλον, παρέχουν βασικές

ολίτης έχει την ελευ-
 νωση όπως και μία
 ου συνεταιρίζεται.
 ζει τη μη κυβερνητι-
 τέρω θα διακρίναμε
 ούμενο χαρακτήρα
 να επηρεάζει τους
 ρνητική» υποδηλώ-
 άρτητο χαρακτήρα
 ένα μέρος της κοι-
 είλει να θεωρείται
 ές πολιτικές. Αυτό
 κειμενικές εκτιμή-
 ποιεί από τον κυ-

ολούθησε ιδιαίτε-
 ταγκόσμιο πόλεμο
 σεις που τους πα-
 ωνα με το άρθρο
 ώσεις αποκαλού-
 σεις, διεθνή ιδρύ-
 εθελοντικές αντι-
 ς, 2007). Η αιτία
 Δ.Σ.Ο.Σ. του Ο.Η.Ε.
 ν έχει δημιουργη-
 μη κυβερνητική»
 ικτηρίστηκαν ως

ιστεί και μαζί με
 πισμού (1920), η
 τη Γυναικών για
 θα δημιουργη-
 σεις και αιτήμα-
 μνηστία (1961),
 (1979) κ.α. (βλ.
 ηκε εντυπωσια-
 ς, συμπεριλαμ-

κοινωνικές υπηρεσίες, συμβάλλουν στην ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο» (World Bank, 2000). Οι μη κυβερνητικές οργανώσεις πρέπει να πληρούν τα εξής κριτήρια: Αυτονομία στις δραστηριότητες και τη χρηματοδότηση¹¹, επίσημη υπόσταση, μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα (Sklias, 1997: 10-12). «Ο μη κυβερνητικός τομέας αφορά σε ιδιωτικές αυτοδιοικούμενες μη κερδοσκοπικές οργανώσεις που έχουν σκοπό να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής των μη προνομιούχων ανθρώπων» (Vakil, 1997: 2060, Jordan and Van Tuijl, 2000: 2052). Σε ένα μεγάλο ποσοστό όσοι μελετητές χρησιμοποιούν τον όρο «μη κυβερνητική οργάνωση» εννοούν συχνότερα τις διεθνείς μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, ενώ όσοι χρησιμοποιούν το «μη κερδοσκοπικό» αναφέρονται κυρίως σε μη κυβερνητικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται σε μία χώρα. Το οξύμωρο είναι ότι λόγω αυτής της διαφοράς σπάνια διακρίναμε τους ίδιους μελετητές. Όπως εύστοχα διέκρινε ο Lewis, η ερευνητική δραστηριότητα εξελίσσεται σε δύο «παράλληλα σύμπαντα» (Lewis, 1999). Λίγες ήταν οι προσπάθειες διασύνδεσής τους (μεταξύ των περιορισμένων: Coston, 1998, Lewis, 1999, Anheier and Glasius, 2001, Martens, 2002) μέχρι την ανάδυση της έννοιας: «Παγκόσμια Κοινωνία των Πολιτών». Η διάσταση-κλειδί της διαφοροποίησης ήταν ο υπερεθνικός προσανατολισμός των μη κυβερνητικών οργανώσεων. Για αυτό συχνά αποκαλούνταν όσες οργανώσεις δραστηριοποιούνταν κατά ελάχιστο σε δύο χώρες ή όταν προέρχονταν από τις αναπτυσσόμενες χώρες και οι δράσεις τους κατευθύνονταν στις αναπτυσσόμενες ή σε αυτές που δημιουργήθηκαν στις ίδιες τις αναπτυσσόμενες χώρες. Συνέπεια αυτών των διακρίσεων το πεδίο έγινε περισσότερο ελκυστικό σε πολιτικούς επιστήμονες και ιδιαίτερα στους διεθνολόγους.

Η λύση στο πρόβλημα δόθηκε μάλλον από τις ίδιες τις οργανώσεις, καθώς άρχισαν να χρησιμοποιούν τους δύο όρους εναλλακτικά. Όπως και ο ΟΗΕ στις ταξινομήσεις του πλέον χρησιμοποιεί τον όρο Μ.Κ.Ο. και για κάθε μη κερδοσκοπική οργάνωση, διεθνή, σε επίπεδο χώρας ή σε τοπικό επίπεδο. Κάθε μη κερδοσκοπική οργάνωση μπορεί να αυτοτιτλοφορείται και ως μη κυβερνητική. Ούτως ή άλλως αναφέρονται ακριβώς στην ίδια οργανωσιακή μορφή, καθώς νομικά οι μη κυβερνητικές οργανώσεις είναι μη κερδοσκοπικές. Και οι ιδιωτικές μη κερδοσκοπικές είναι μη κυβερνητικές. Πέρα από αυτές τις διαφορές, έχουν προταθεί μία σειρά και από άλλα τυπικά και οργανωσιακά χαρακτη-

11. Αν και οι περισσότερες από αυτές χρηματοδοτούνται από τις επίσημες κυβερνήσεις.

ριστικά που αφορών, στο βαθμό εις τους σκοπούς και τους, στον τρόπο μικούς πόρους κ. τρόπο που τις αίνονται οι ίδιες στο σότερο ποιοτικά στον σε επόμενα Μπλοκ προτιμολο πεδίο δράσης Κύπρο το «εθελό κές», σε άλλες πενίας των πολιτών τοαποκαλούνται βερνητικές», τα τ τοχαρκτηρίζον

1.2.3 Είναι επίσης

Ένα σημείο απ των άτυπων μορ ρόμαστε σε οργα διαθέτουν και τ Κυβερνητικές - Ν όρους μαζί, με τη

Το «Νομικό οικονομική κατα λων επίσημων ορ μόνον πρόσωπο. και μοναδικό αρι αίτερη και ξεχωρ πα που το απαρτ νόμο ή στις συνο σιο της συμμετοχ ιδιαίτερες οντότι ται εκτός από νο κτηριστικά, υπο

ριστικά που αφορούν στην ανεξαρτησία ή αυτονομία των οργανώσεων, στο βαθμό εθελοντικής συμμετοχής, στον κοινωνικό χαρακτήρα, στους σκοπούς και τους στόχους, στους ωφελούμενους από τις δράσεις τους, στον τρόπο που λειτουργούν στη δημόσια σφαίρα, στους οικονομικούς πόρους κ.α.. Αυτά τα κριτήρια έχουν σημαντική επιρροή στον τρόπο που τις αξιολογεί η κοινή γνώμη, όπως και πως συμπεριφέρονται οι ίδιες στο ευρύτερο περιβάλλον. Αλλά αποτελούν πολύ περισσότερα ποιοτικά παρά νομικά χαρακτηριστικά και θα μας απασχολήσουν σε επόμενα κεφάλαια. Σήμερα οι χώρες του πρώην Ανατολικού Μπλοκ προτιμούν συνήθως το «μη κυβερνητικές» ανεξάρτητα από το πεδίο δράσης και τους προσανατολισμούς, στην Αγγλία και στην Κύπρο το «εθελοντικές οργανώσεις», στις Η.Π.Α. το «μη κερδοσκοπικές», σε άλλες περιπτώσεις χρησιμοποιείται το «οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών». Ενώ στην Ελλάδα πριν το 90' οι περισσότερες αυτοαποκαλούνταν εθελοντικές, μετά σταδιακά με το πιο εύηχο «μη κυβερνητικές», τα τελευταία χρόνια ο όρος «έβγαλε κακό όνομα» και αυτοχαρακτηρίζονται ποικιλοτρόπως.

1.2.3 Είναι επίσημες (νομικά πρόσωπα)

Ένα σημείο αντιπαράθεσης για τους ερευνητές, είναι ο διαχωρισμός των άτυπων μορφών οργάνωσης από τον Τρίτο Τομέα. Όταν αναφερόμαστε σε οργανώσεις που πληρούν όλα τα άλλα κριτήρια, αλλά δεν διαθέτουν και την επίσημη νομική υπόσταση για να θεωρηθούν Μη Κυβερνητικές - Μη Κερδοσκοπικές (στο εξής χρησιμοποιώ και τους δύο όρους μαζί, με τη συντομογραφία «Μ.Κ.Ο.»).

Το «Νομικό Πρόσωπο» είναι μία νομική αλλά και κοινωνική-οικονομική κατασκευή, κατά την οποία μία ομάδα ανθρώπων ή και άλλων επίσημων οργανώσεων εκπροσωπείται συλλογικά σαν να ήταν ένα μόνον πρόσωπο. Κάθε νομικό πρόσωπο διαθέτει για παράδειγμα έναν και μοναδικό αριθμό φορολογικού μητρώου, μία έδρα, ευθύνεται ως ιδιαίτερη και ξεχωριστή οντότητα για τις πράξεις του. Τα φυσικά πρόσωπα που το απαρτίζουν δεν φέρουν το ίδιο μερίδιο ευθύνης απέναντι στο νόμο ή στις συναλλαγές με άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στην οργάνωση. Αναγνωρίζονται επομένως ως ιδιαίτερες οντότητες από τον νόμο. Ο επίσημος χαρακτήρας συνεπάγεται εκτός από νομικές υποχρεώσεις και μία σειρά από πρόσθετα χαρακτηριστικά, υποχρεώσεις και δυνατότητες, όπως σαφέστερο προσδιο-

«...σε τοπικό επίπεδο»
...πρέπει να πληρούν
και τη χρηματοδότη-
... (Sklias, 1997: 10
... αυτοδιοικούμενες
... βελτιώσουν την ποι-
... il, 1997: 2060, Jordan
... όσοι μελετητές χρη-
... εννοούν συχνότερα
... χρησιμοποιούν το
... βερνητικές οργανώ-
... ωρο είναι ότι λόγω
... μελετητές. Όπως εύ-
... εξελίσσεται σε δύο
... προσπάθειες δια-
... 1998, Lewis, 1999,
... ανάδυση της έννοι-
... η-κλειδί της διαφο-
... ν μη κυβερνητικών
... ργανώσεις δραστη-
... ροέρχονταν από τις
... νταν στις αναπτυσ-
... αναπτυσσόμενες
... νε περισσότερο ελ-
... ους διεθνολόγους.
... τις οργανώσεις,
... αλλακτικά. Όπως
... εί τον όρο Μ.Κ.Ο.
... επίπεδο χώρας ή
... ση μπορεί να αυ-
... λως αναφέρονται
... ά οι μη κυβερνη-
... ωτικές μη κερδο-
... διαφορές, έχουν
... ωσιακά χαρακτη-
... τις επίσημες κυβερνη-

ρισμό των αρμοδιοτήτων των μελών και μεγαλύτερη συνεξάρτηση, πιο οργανωμένη διαχείριση των οικονομικών πόρων, μακροπρόθεσμη δέσμευση των ιδιοκτητών, τυπικές σχέσεις με άλλα συναλλασσόμενα μέρη (π.χ. άλλους οργανισμούς, φυσικά πρόσωπα, το κράτος, βλ. και κεφάλαιο 7). Σε αρκετές όμως περιπτώσεις τα ανωτέρω δεν συνιστούν επαρκείς λόγους για να διαχωριστούν πλήρως οι άτυπες από τις επίσημες οργανώσεις. Δικαιούμαστε, για παράδειγμα, να διερευνούμε χωριστά μία Μ.Κ.Ο. και μία άτυπη οργάνωση εθελοντών που προστατεύουν και οι δύο ένα δάσος; Κατά την περίοδο 1986 με 1995, όταν τέθηκαν τα θεωρητικά θεμέλια της μελέτης του Τρίτου Τομέα, το ζήτημα παρέμενε ανοιχτό. Την ένταξη και των ανεπίσημων οργανώσεων στον Τρίτο Τομέα υποστήριξαν αρκετοί μελετητές (ενδεικτικά: D. H. Smith, et al, 1988, Lohmann, 1992, Cnaan and Amroffell, 1994, J. D Smith, 1995).

Ο Lohmann πρότεινε μια εναλλακτική προσέγγιση που υπερβαίνει τη διάκριση. Η «θεωρία των κοινών» (theory of commons) αποτελεί μια προσπάθεια υπέρβασης των γνωστών όρων και ορισμών, τοποθετώντας την ουσία της προσέγγισης στον ελληνικό όρο «κοινωνία». Σύμφωνα με το περιεχόμενο που δινόταν στην αρχαία Ελλάδα, διακρίνονται από τον Lohmann τα στοιχεία της ελεύθερης συμμετοχής, της δικαιοσύνης, της φιλίας και των κοινών σκοπών (γενικών και ειδικών) καθώς και της αμοιβαιότητας¹². Σε αυτό το εννοιολογικό πλαίσιο, ως «κοινά ή κοινω-

12. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα, ως προϋποθέσεις της λειτουργίας των «κοινών» που διακρίνει Lohmann είναι: Η Κοινωνική δράση: Η οποία περιλαμβάνει πάντοτε σε κάποιο βαθμό τα φιλανθρωπικά κίνητρα, τον αλτρουισμό και γενικότερα το έμπρακτο ενδιαφέρον προς τρίτους. Η αφθονία: Η άρνηση του στενά ατομικού συμφέροντος που παράγει ως αποτέλεσμα την φιλανθρωπική και εθελοντική δράση και εντοπίζεται σε κοινωνίες όπου έχουν επιλυθεί οι βασικές ανάγκες επιβίωσης και αναπαραγωγής, ώστε να μπορούν τα άτομα να επιλέξουν την κοινωνική συμπεριφορά που δεν στηρίζεται στην ιδιοτέλεια. (Lohmann, 1992: 168). Η αυθεντικότητα της συμμετοχής: Τα άτομα δεν υιοθετούν ρόλους, αλλά εμφανίζονται «ως αυτό που είναι» μέσα στα πλαίσια του περιβάλλοντος της οργάνωσης στην οποία συμμετέχουν. Η συνέχεια: Η αντοχή της οργάνωσης στο χρόνο. Ως λογική επιλογή: Η ύπαρξη της συνειδητής συμμετοχής και της ορατής συνάφειας σκοπών και αποτελεσμάτων που παράγεται από αυτή. Η παγκοσμιότητα του φαινομένου: «Σε όλους τους γνωστούς πολιτισμούς, αυτοπροσδιοριζόμενες ομάδες ανθρώπων συμμετέχουν και συνενώνονται εθελοντικά για την επίτευξη κάποιων στόχων εκτός του πλαισίου της αγοράς και των νοικοκυριών και ανεξάρτητα από το κράτος» (1992: 169). Η αυτονομία: Η τάση-ανάγκη σε όλες τις κοινωνίες να λειτουργούν αυτόνομα οι οργανώσεις. Ακόμα και σε καταπιεστικά καθεστώτα οι οργανώσεις συχνά είναι κρυφές (1992: 167-170).

νίες» (commons) ζονται από τη μι διαχείριση κοινά ως ένας οικονομός, την αγορά κ γονται οι κοινω Η έννοια της Κο το κεφάλαιο κε θεωρητικό πρόβ. ον ευρύτερα απα επίσημες οργανά πλέον σε ένα πε χουν τα νομικά κή τους ιδιοσυσ

1.2.4 Ο προτειν

Ο ορισμός-πλ τα κοινά χαρακι που παρουσιάζε φορτισμένος ορι ρώντας ποιοτικ χρειαστεί να τεκ στο β' και στο γ κή οργάνωση:

- α) Έχει μία έσ δηλαδή νομυ μη περιστασ συγκεκριμέν συγκεκριμέν ρας.
- β) Είναι νομικό σύμφωνα με
- γ) Χαρακτηρίζε κό στοιχείο δ δοσκοπική).
- δ) Ο χαρακτήρε

σεων του Τρίτου Τομέα, αποτυγχάνουν να εξηγήσουν άλλες. Καθώς ο Τρίτος Τομέας συμπεριλαμβάνει ένα τεράστιο φάσμα από οργανωσιακές μορφές, με ποικίλους και αντιδιαμετρικά διαφορετικούς στόχους και σκοπούς. Πολλές είναι πλέον οι συγκριτικές έρευνες και οι μελέτες περιπτώσεων που σε αρκετές περιπτώσεις διαπιστώνουν συγγλίσσεις αλλά και διαφορές. Το βέβαιο είναι ότι δεν μπορούν να γενικευθούν στο σύνολο των Μ.Κ.Ο. Αυτό διαπιστώθηκε από τις πρώτες εντατικές θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις (βλ. Knoke and Prenskey, 1984, Galaskiewicz and Bielefield, 1988, Seibel and Anheier, 1990, Di Maggio and Anheier, 1990, Billis, 1993, Milofsky, 1996, Herman and Renz, 1999, Kramer 2000, Ott 2001, Ζάννης, 2002, Edwards, 2004). Πλέον η προσπάθεια ανάλυσης του Τρίτου Τομέα υπό το πρίσμα των ανωτέρω θεωρήσεων είναι μάλλον είναι επιλεκτική, καθώς γίνεται όλο και περισσότερο σαφές ότι αναφερόμαστε είτε σε πολύ διαφορετικές μεταξύ τους οργανώσεις, είτε είναι υβρίδια που συνδυάζουν ποικίλες λογικές, δομές και συμπεριφορές σε διαφορετικά περιβάλλοντα.

5.5 Κατηγοριοποιήσεις και Ταξινομήσεις

Η εξαιρετική ετερογένεια των Μ.Κ.Ο., είχε συνέπεια την κατηγοριοποίηση τους, τόσο για ερευνητικούς όσο και για λόγους σχεδιασμού πολιτικών. Διαφορετικά κριτήρια λαμβάνουν υπόψη τις οργανωσιακές διαφορές, τον τρόπο που συμπεριφέρονται στο περιβάλλον, τις ιδιαιτερότητες του νομικού πλαισίου, όπως και τον τρόπο που κάθε κοινωνία αντιλαμβάνεται τον κοινωνικό τους χαρακτήρα. Παραθέτοντας παρακάτω τις πιο σημαντικές κατηγοριοποιήσεις, αξ σημειώσουμε ότι κάποιες από αυτές έχουν ουσιαστικό χαρακτήρα ενώ κάποιες άλλες είναι περισσότερο δεοντολογικές. Αλλά όπως επισήμανα στο πρώτο κεφάλαιο, ακόμα και οι δεοντολογικές, εφόσον εμπεριέχουν ευρύτερα αποδεκτά νοήματα, χρειάζεται να εκλαμβάνονται και αυτές ως ουσιαστικές για τη μελέτη του πεδίου.

5.5.1 Η διάκριση σύμφωνα με νομικές μορφές.

Οι νομικές μορφές που λαμβάνουν οι Μ.Κ.Ο. διαφέρουν συχνά σε διαφορετικές κοινωνίες. Ως προς τη δομή οφείλουν να πληρούν ορισμένα χαρακτηριστικά που εντάσσονται στο ιδιωτικό δίκαιο κάθε χώρας. Η

διάκριση αφορά στο να διαφέρει νομοθεσίες και μορφές. Οι πιο διαδεδομένες κερδοσκοπική εταιρεία

- Το μη κερδοσκοπικό ανάλογα με τη νομοθεσία ιδρυτών για να αναφέρεται στις νομικές μορφές.
- Το φιλανθρωπικό ή φιλανθρωπία όπως προσοχή προσωπική ή προσωπική φυσικά πρόσωπα ή με τις επιθυμίες τους.
- Η αστική εταιρεία φαλαίων που καταλαμβάνουν ως επιμέλεια Συνέλευση, και λαμβάνουν στο κεφάλαιο. Από από λίγους σε αριθμούς (αναλυτικότερα βλ. και Ανθόπουλο Civiq, 2004, για τις

Υπάρχουν και άλλες της Ευρωπαϊκής Ένωσης Επιτροπή, 1997: 36-37 αλλά και ουσιαστικές οριοθετούν τις δυνατότητες άντληση πόρων, καθώς

5.5.2 Οργανώσεις α

Ένα βασικό χαρακτηριστικό του τομέα είναι μεταξύ αλληλεγγύη τα ίδια τα μέλη τους στο ευρύτερο ή στο στενότερο του υποκεφαλαίου 2.

Στην πρώτη κατηγορία

άλλες. Καθώς ο από οργανωσι-
πικούς στόχους
ες και οι μελέ-
ιουν συγκλίσεις
νά γενικευθούν
ρώτες εντατικές
Prensky, 1984,
990, Di Maggio
and Renz, 1999,
λέον η προσπά-
νωτέρω θεωρή-
αι περισσότερο
αξύ τους οργα-
ικές, δομές και

την κατηγοριο-
χεδιασμού πο-
ργανωσιακές δι-
ων, τις ιδιαιτε-
υ κάθε κοινω-
αθέτοντας πα-
ίσουμε ότι κά-
ιες άλλες είναι
πρώτο κεφά-
υρύτερα απο-
ο υσιαστικές

ν συχνά σε δι-
ούν ορισμένα
άθε χώρας. Η

διάκριση αφορά στο τύπο των οργανώσεων όπως καθορίζεται από τις διάφορες νομοθεσίες και κατηγοριοποιεί τις οργανώσεις σε νομικές μορφές. Οι πιο διαδεδομένες είναι το σωματείο, το ίδρυμα και η αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία.

- Το μη κερδοσκοπικό σωματείο αποτελεί μία ένωση προσώπων που ανάλογα με τη νομοθεσία προσδιορίζεται ένας ελάχιστος αριθμός ιδρυτών για να αναγνωριστεί νομικά (περίπου είκοσι άτομα, ο αριθμός διαφέρει στις νομοθεσίες).
- Το φιλανθρωπικό ίδρυμα (με την ευρύτερη έννοια του όρου φιλανθρωπία όπως προσδιορίστηκε στο δεύτερο κεφάλαιο) αποκτά νομική προσωπικότητα εφόσον διατίθεται κάποια ιδιωτική περιουσία σε φυσικά πρόσωπα ή σε οργανισμούς που τη διαχειρίζονται σύμφωνα με τις επιθυμίες του δωρητή.
- Η αστική εταιρεία μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα είναι ένωση κεφαλαίων που καταβάλουν φυσικά ή νομικά πρόσωπα, τα οποία συμμετέχουν ως εταίροι στο ανώτατο όργανο που είναι η Γενική Συνέλευση, και λαμβάνουν αποφάσεις ανάλογα με τη συμβολή τους στο κεφάλαιο. Αποτελεί μία πιο ευέλικτη μορφή, καθώς ιδρύεται από λίγους σε αριθμό εταίρους και χωρίς σύνθετες νομικές διαδικασίες (αναλυτικότερα για τους τρεις τύπους με έμφαση στην Ελλάδα βλ. και Ανθόπουλος, 2000, Αμίτσης, 2001: 249-259, στην Ευρώπη βλ. Civić, 2004, για τις Η.Π.Α. Brody, 2006).

Υπάρχουν και άλλες ποικίλες μορφές που εμφανίζονται στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως νομικά πρόσωπα και άλλες όχι (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1997: 36- 38). Οι κατηγοριοποιήσεις δεν είναι μόνο τυπικές αλλά και ουσιαστικές, γιατί ανάλογα με τη νομοθεσία, διευρύνουν ή περιορίζουν τις δυνατότητες των Μ.Κ.Ο. αναφορικά με τη λειτουργία, την άντληση πόρων, καθώς και με άλλα δικαιώματα ή υποχρεώσεις.

5.5.2 Οργανώσεις αμοιβαίου και δημοσίου οφέλους

Ένα βασικό χαρακτηριστικό διάκρισης όλων των οργανώσεων κάθε τομέα είναι μεταξύ αυτών που έχουν δημιουργηθεί για να ωφελήσουν τα ίδια τα μέλη τους (αμοιβαίου οφέλους) και αυτών που αποσκοπούν στο ευρύτερο ή στο δημόσιο όφελος (δημοσίου οφέλους). Ως συνέχεια του υποκεφαλαίου 2.4., θα διευρύνουμε το πεδίο διερεύνησης.

Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονται γενικά όλες οι κερδοσκοπικές

2.2 Εθελοντής και εθελοντική εργασία

Τόσο στη φιλανθρωπία όσο και στον εθελοντισμό η λέξη - κλειδί είναι η «δωρεά». Ο Block χαρακτηρίζει την έννοια της εθελοντικής εργασίας ως «πιο ενεργητική φιλανθρωπία» (Block, 1990: 101).

Ο όρος «εθελοντής» πρωτοεμφανίστηκε το 1750 και είχε το νόημα της έκκλησης προς τους πολίτες να ενταχθούν στο στρατό σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης. Αντλεί επίσης την καταγωγή από την εκκλησία και τις θρησκευτικές οργανώσεις ως «θεληματική δωρεά», ως έμπρακτη φιλανθρωπική δραστηριότητα των χριστιανών που εμπνέονταν από την παραβολή του Καλού Σαμαρείτη (βλ. Cnaan et al, 1993, Cnaan et al, 1996). Αυτές οι καταβολές είναι εμφανείς και σε σύγχρονες νοσηματοδοτήσεις, αλλά σήμερα χρησιμοποιείται περισσότερο διασταλτικά και η έννοια της εθελοντικής εργασίας συμπεριλαμβάνει ένα μεγάλο φάσμα κοινωνικών δραστηριοτήτων που ωφελούν έμμεσα ή άμεσα κοινωνικές ομάδες ή το κοινωνικό σύνολο.

Ο Van Til ορίζει την εθελοντική εργασία (volunteering) ως δραστηριότητα που δεν προκύπτει από διαταγή ή εξαναγκασμό και έχει στόχο το γενικότερο καλό και το όφελος της κοινωνίας (Van Til, 1988: 6-7). Προς την ίδια κατεύθυνση, ο Brudney συμπληρώνει ότι αφορά σε δραστηριότητες που δεν προκύπτουν από βιολογική ανάγκη ή κοινωνική επιταγή. Στόχος δεν είναι το κέρδος και θεωρούνται ευεργετικές από τους εθελοντές ή την κοινωνία γενικότερα (Brudney, 1998: 57). Ανάλογοι είναι και οι ορισμοί που χρησιμοποιούν ενδεικτικά οι Osborne (1996: 8), Sheard (1995: 115), D.H. Smith et al (1988: 1.3), Weinrich (1988: 2), Ανθόπουλος (2000: 23), Irish and Simon (2002:3), Βουτσάκης (2004: 37) δίδοντας συχνά διαφορετική βαρύτητα στα ποιοτικά χαρακτηριστικά του ορισμού:

- Παροχή εργασίας που προκύπτει ως ελεύθερη επιλογή χωρίς να υφίσταται εξαναγκασμός,
- παρέχεται ανιδιοτελώς
- και είναι επωφελής για τρίτους, την κοινότητα ή την κοινωνία γενικά.

Δεν λείπουν ωστόσο και διαφοροποιημένοι ορισμοί. Όπως από τον O.H.E. που προσθέτει και την παροχή εργασίας προς όφελος και των γειτόνων (U.N. 1999), αλλά μάλλον αυτή η θέση δεν βρίσκει σύμφωνη την πλειονότητα των ερευνητών, καθώς η συγκεκριμένη εργασία παρέχεται στα πλαίσια της αμοιβαίας αλληλοϋποστήριξης και προκύπτει ως άτυπος κανόνας κοινωνικής ένταξης.

Αν και γενικά χαρακτηρίζονται σε διαφορετικά βάλοντα (βλ. Volunteer Cen θεί πολλές δεκ ζουν διαφορε σφορά εθελον τηγορίες: Τις εθελοντών, τα κούς παράγον μένες εθελοντι νοούν την προ νικότερη θετι

Τα κίνητρα εντατικής έρε Cummings, 19 1994, Cnaan e Irish and Sim Troth 2005 Jo Lindenmeier, δύο γενικές π Τις ιδεαλιστικ ντική εργασία να πιο ρεαλι σφέρουν μη αι

Τα κύρια χ σμός, η ανιδιο είναι φαινομε τα εντοπίσουμ σκολο να καθι ποιος όχι. Όπ ρεάς σε είδος νται συνήθως

32. Βλ. και Offer

Αν και γενικά διαφαίνεται ευρύτατη συναίνεση ως προς τα ιδεοτυπικά χαρακτηριστικά της εθελοντικής εργασίας, όταν επιχειρείται να αποσαφηνιστούν περεταίρω διακρίνονται ιδιαιτερότητες που οφείλονται σε διαφορετικά πολιτισμικά και σε (κάποιες χώρες) νομικά περιβάλλοντα (βλ. Salamon and Sokolowski, 2001, CIVIQ, 2004, European Volunteer Centre, 2012). Στο δυτικό κόσμο πλέον έχουν πραγματοποιηθεί πολλές δεκάδες έρευνες, κυρίως από το 1975 και μετά, που διαφωτίζουν διαφορετικές μεταβλητές και παραμέτρους που ευνοούν την προσφορά εθελοντικής εργασίας. Αυτές συνοψίζονται σε έξι ιδιαίτερες κατηγορίες: Τις περιβαλλοντικές, των κοινωνικών χαρακτηριστικών των εθελοντών, των προσωπικών χαρακτηριστικών τους, τους υποκειμενικούς παράγοντες που ωθούν σε επιλεκτικές προτιμήσεις προς συγκεκριμένες εθελοντικές δραστηριότητες, τις περιπτώσιακές συνθήκες που ευνοούν την προσφορά εργασίας, και τους παράγοντες που ευνοούν τη γενικότερη θετική στάση για κοινωνική συμμετοχή.

Τα κίνητρα των εθελοντών και η ταξινόμησή τους αποτελεί πεδίο εντατικής έρευνας (βλ. επιλεκτικά ορισμένες από τις πιο ενδιαφέρουσες: Cummings, 1977, Curtis et al, 1992 Barker, 1993, Cnaan and Amroffell, 1994, Cnaan et al, 1996, Clary et al, 1996, Hustinx and Lammertyn, 2000 Irish and Simon, 2002, Ziemek, 2003, Offer, 2003, Yeung, 2004, Liao-Troth 2005 Jones, 2006, Wollebaek and Stromsnes, 2007, Kulik, 2007, Lindenmeier, 2008, Wang and Graddy, 2008). Ευρύτερα θα διακρίναμε δύο γενικές προσεγγίσεις για τον εθελοντή και την εθελοντική εργασία: Τις *ιδεαλιστικές* και τις *πραγματιστικές*. Οι πρώτες θεωρούν την εθελοντική εργασία ως έμπρακτη απόδειξη αλτρουισμού, ενώ οι δεύτερες είναι πιο ρεαλιστικές, αναλύοντας όλα τα πιθανά κίνητρα όσων ήδη προσφέρουν μη αμειβομένη εργασία προς όφελος των άλλων³².

Τα κύρια χαρακτηριστικά του εθελοντισμού, δηλαδή ο μη εξαναγκασμός, η ανιδιοτέλεια και η προσφορά σε τρίτους ή στην κοινωνία, αν και είναι φαινομενικά σαφή κρίνονται πολύ σχετικά όταν προσπαθούμε να τα εντοπίσουμε σε εμπειρικό επίπεδο, σε βαθμό που είναι εξαιρετικά δύσκολο να καθορίσουμε ποιος είναι εντέλει ο πραγματικός εθελοντής και ποιος όχι. Όπως και στην περίπτωση της φιλανθρωπίας με τη μορφή δωρεάς σε είδος ή σε χρήμα, τα κίνητρα για εθελοντική εργασία αντλούνται συνήθως από περισσότερες από μία αφετηρίες και ο εθελοντής έχει

32. Βλ. και Offer, 2003

ως κίνητρο κάποιο συνδυασμό ατομικών συμφέροντος και ενδιαφέρο-
υτος για το καλό των άλλων (Clay et al, 1996, Brown, 1999, Montoe,
2001, Yeung, 2004, Leete, 2006, Kulk, 2007, Wang and Gradyy, 2008). Οι
ιδιοκτήτες λένε με τους αντίστοιχους εμπειρίες ότι συνθέτουν ένα
milyια με διαφορετικές ανά περίπτωση αναλογίες.

Επιολογικά η έννοια προκύπτει από τη λατινική λέξη «voluntas»

που μεταφράζεται ως θέληση. Η εθελοντική πράξη γενικά (voluntary
action) αναφέρεται σε όλη τις ήλι βιολογικά αναγκαιές ενεργίες που
δεν έχουν υποχρεωτική ή οδηγη και περιλαμβάνει σχέδόν τα πάντα
(Elli, 1998) που ήτοι «να κάνουν κάποιο να αισθάνεται καλά»
(Van Til, 1988: 6-7). Οττόσο, η διάσταση της εθελοντίας είναι
πολύ προβληματική όταν προσπαθούμε να την εναρμόνισουμε στις δα-
στηρίσεις των ανθρώπων. Αποτέλεσε αντικείμενο στοχασμού σε
ολόκληρη την ιστορία της δυτικής σκέψης και εμπανίζεται ιστορικά
με τον θεολογικό βολογισμό που είναι στην εθελοντία που
παράγει ο θεός στον άνθρωπο να πράττει καλά βούληση, ως κεντρί-
κή θεωρητική αφηγηρία στην σκέψη των Augustine, Montaigne, Pascal
και αργότερα του Kierkegaard³³. Και τον φιλοσοφικό που αναφέρε-
ται στις κομικές (secular) πράξεις των Nietzsche, Schopenhauer,

Sartre.
Δυνητικά ο άνθρωπος έχει πάντοτε τη δυνατότητα να αναλογί-
ζεσαι από όλο το φάσμα των επιλογών που του είναι διαθέσιμα
για να επιλέξει να ζήσει ο ίδιος ο άνθρωπος με τον δικό του
τρόπο. Η εθελοντία είναι ένα φαινόμενο που αναφέρεται
στην επιλογή που κάνει ο άνθρωπος να κάνει ή να μην κάνει
κάτι. Οπώς διαφαίνεται και από την ανάλυση της φιλοσοφίας
και του πολυποσοφικού και των έγκυρων ποιοτικών μεθόδων
στην έρευνα κοινωνικών επιστημών, ακόμη και στην ανάλυση
στην εθελοντία. Ανάλογα και η εθελοντική κίνητρο που αναφέρεται
στην επιλογή που κάνει ο άνθρωπος να κάνει ή να μην κάνει
κάτι. Ανάλογα και η εθελοντία που αναφέρεται στην επιλογή που
κάνει ο άνθρωπος να κάνει ή να μην κάνει κάτι.

33. Για μια συνοπτική παρουσίαση βλ. Flahman (1992: 129-144)

34. Το 2% στη
1988:134). Ε
λόντων θα
αποκαλύψει

ο έαναγκασ
να επιφέρει κ
λόν έχει συλ
ώστε να γίνε
κότρεδες κο
εντοδότη η
Αν και στις
σικά «αποί
και παθακά
Χαρακτη
εργασίας η
παραγματο
πράξη των
πράξεων
στοιχείο
πρωτεύει
αποτέλε
μα, αποτέλε
είναι της
C και άθε
ποίη που δ
όλοι οι
το περιβά
και καθά
ομο στο β
και κοιν
θα παρα
λυσία (J.D.
λόντες λα
και κτην
δεδείχται
από η
και η Hodge
επιθετική
και κίνητ

Οφέσεων έχει αναπτυχθεί και ο αριθμός των πληροφοριών που διαχέονται έχουν αυξηθεί και επεκταθεί σε τόσο μεγάλο βαθμό που η αντιμετώπιση των ενεργειών και των δράσεων που υλοποιούνται από ΜΚΟ είναι σχεδόν αναπόφευκτη.

- Οι προκλήσεις για τις ΜΚΟ είναι εξίσου σημαντικές με τα επιτεύγματά τους. Σ' αυτές περιλαμβάνονται:
  - η ανάγκη για διαφάνεια σε ό,τι αφορά στη χρηματοδότηση τους καθώς επίσης και στο τρόπο λειτουργίας τους,
  - η διατήρηση της ανεξαρτησίας τους στο βαθμό που η όλη ένα αυξανόμενη χρηματοδότηση από κρατικούς φορείς θέτει υπο αμφισβήτηση τον μη κυβερνητικό χαρακτήρα τους,
  - η αυξανόμενη απαίτηση για επαγγελματικούς και γοητευτικούς τύπου υπηρεσίες σε συνδυασμό με την απαίτηση από τους δωρητές για συγκεκριμένα αποτελέσματα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, μέσα από ένα σύστημα ποσοτικοποίησης των αποτελεσμάτων
  - η ανάγκη για εκπαίδευση και κατάρτιση με σκοπό να είναι σε θέση να ανταποκριθούν στις νέες συνθήκες και απαιτήσεις.

Η αναφορά στις παραπάνω προκλήσεις δεν έχει ως σκοπό να κρούσει τον κώδωνα του κινδύνου. Αντίθετα, θέλω να πιστεύω ότι αποτελεί το έργο για περαιτέρω μελέτη και απασχόληση με το τόσο ενδιαφέρον πεδίο δράσης των ΜΚΟ.

ΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΜΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ: Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΕΝΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Μαγλιένα Σημίτη

Η ανάδειξη των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) σε σημαντικό πολιτικό παράγοντα της διεθνούς κοινότητας συνοδεύτηκε από το θεσμικό αδιεμήτο πολιτειακό ενδιαφέρον τους, τη διευρυνόμενη γεωγραφική τους εμβέλεια και την αυξανόμενη επεξεργασία των στόχων τους. Η ενίσχυση του ρόλου των ΜΚΟ έφραζε στο προσκήνιο ζητήματα, όπως τη θεσμική διεθνή δικτύωση οργανισμών, το γόλο των ΜΚΟ στους διεθνείς οργανισμούς (π.χ. Ηνωμένα Έθνη), τις σχέσεις ΜΚΟ του Βορρά με αντίστοιχες του Νότου και την εντεινόμενη συγκρότηση ενός νέου δικτύου ΜΚΟ χρηματοδοτούμενων και εξαγωγόμενων από εθνικές κυβερνήσεις. Τη δεκαετία του 1990 αναπτύχθηκε ένας σημαντικότος πολιτικός διάλογος ανάμεσα στις ΜΚΟ σε σχέση με την αναγκαία διαθεσιμότητα διεθνών κοινωνικών δικτύων για τη διεκκύση της υφιστάμενης τεχνολογίας και της παροχής οικονομικής βοήθειας. Ο διάλογος αυτός συνδέεται και με την ενεργοποίηση πολλών οργανώσεων απέναντι στο φαινόμενο της σταδιακής παγίωσης ενός πυρήνα ισχυρών ΜΚΟ που, αφενός, αποτελούσαν τους κύριους φορείς σχεδιασμού πολιτικών δράσης, και, αφετέρου, τους κύριους αποδέκτες χρηματοδοτήσεων. Το συγκεκριμένο άρθρο εξετάζει τη λειτουργία των ΜΚΟ σε σχέση με ζητήματα πολιτικής αντιπροσώπησης στα πλαίσια της διεθνούς αναπτυξιακής συνεργασίας.

A. Χαλιδάρας & Π. Σουλιάς (από)
 Η Διπλωματία της Κοινωνίας
 Ηράκλειο, Αθήνα: Πανεπιστήμιο

Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις: Σε αναζήτηση ορισμού

Η σύγχρονη διεθνής κοινότητα αποτελείται από μία πληθώρα μη-κρατικών οργανώσεων οι οποίες στοχεύουν στη προώθηση, εν μέρει τουλάχιστον, του δημοσίου συμφέροντος (εθελοντικές οργανώσεις, κινήσεις πολιτών, οργανώσεις του τρίτου τομέα, οργανώσεις κοινωνικών κινήσεων, κ.λπ.). Η πολυμορφία αυτή έχει οδηγήσει σε μία ασάφεια στη διεθνή βιβλιογραφία σχετικά με τον ακριβή ορισμό των ΜΚΟ. Στο συγκεκριμένο άρθρο θα παραθέσουμε τον ευρύ ορισμό για τις ΜΚΟ των Gordenker και Weiss και στη συνέχεια θα εξετάσουμε ποιες οργανώσεις δεν εντάσσονται στην κατηγορία αυτή. Σύμφωνα με τους Gordenker και Weiss μία οργάνωση είναι μη κυβερνητική εφόσον: 1) είναι ιδιωτική (δηλαδή θεσμικά αυτόνομη από το κράτος), 2) έχει μία θεσμική οντότητα (επομένως έχει σταθερή οργάνωση και διάρκεια), 3) διανέμει τα κέρδη της αποκλειστικά για τους σκοπούς της οργάνωσης, 4) προσδιορίζει η ίδια τους κανόνες λειτουργίας της σύμφωνα με τις δικές της καταστατικές αρχές (δηλαδή είναι διοικητικά ανεξάρτητη από άλλους φορείς), 5) αντιπροσωπεύει κοινωνικές ομάδες, οι οποίες δραστηριοποιούνται με τη δική τους βούληση για την οργάνωση βοήθειας έναντι τρίτων ή την προώθηση ορισμένων γενικών αρχών¹. Στο συγκεκριμένο ορισμό συμπεριλαμβάνονται πολλές οργανώσεις, οι οποίες τυπικά πληρούν τα κριτήρια για να προσδιοριστούν ως μη-κυβερνητικές, αλλά ουσιαστικά διαθέτουν έναν πολύ περιορισμένο βαθμό αυτονομίας από κυβερνήσεις ή άλλους χρηματοδότες. Οι οργανώσεις αυτές είναι προϊόντα των ακόλουθων διαδικασιών και διατηρούν τα εξής χαρακτηριστικά:

1. Ο ορισμός των Gordenker και Weiss διαφέρει ελάχιστα από τον ορισμό των Salomon και Anheier για το μη-κερδοσκοπικό τομέα. Αυτό υποδηλώνει τα θεμελιώδη όρια που υπάρχουν ανάμεσα στις κατηγορίες του εθελοντισμού, των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και του τρίτου τομέα. Βλέπε Leon Gordenker and Thomas Weiss, 'Pluralizing Global Governance: Analytical Approaches and Dimensions' στο L. Gordenker and Th. Weiss, eds, *NGOs, The UN & Global Governance*, Boulder, Co: Lynne Rienner Publishers, 1996, σελ. 17-47 και Lester Salomon and Helmut Anheier, *Defining the Non-Profit Sector: A Cross-National Analysis*, Manchester: Manchester University Press, 1997.

- 1) Ίδρυση Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων από Κυβερνήσεις (Government-Organised Non-Governmental Organizations, GONGOS). Πολλές κυβερνήσεις αντί να συνεργαστούν με τις υφιστάμενες ΜΚΟ, ιδρύουν τις δικές τους ΜΚΟ με στόχο την απρόσκοπτη προώθηση συγκεκριμένων πολιτικών. Το φαινόμενο των GONGOS εμφανίστηκε κατά την διάρκεια του Ψυχρού πολέμου στις ΗΠΑ και στη Σοβιετική Ένωση καθώς και σε πολλά αυταρχικά κράτη του Τρίτου Κόσμου. Σήμερα συνδέεται κυρίως με την προώθηση συγκεκριμένων κυβερνητικών επιλογών, καθώς και με διακρατικές διμερείς συμφωνίες οικονομικής βοήθειας.
  - 2) Ίδρυση Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων από Χρηματοδότες (Donor-Organised NonGovernmental Organisations, DONGOS). Η σημαντική μεγένθυση των οικονομικών πόρων που επενδύονται στις ΜΚΟ οδήγησε πολλούς χρηματοδότες (π.χ. ιδιώτες, διεθνείς οργανισμούς) να ιδρύσουν ή να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη νέων ΜΚΟ με στόχο την πιο ευέλικτη προσαρμογή των οργανώσεων αυτών στους δικούς τους στόχους και προγράμματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Αναπτυξιακό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Development Program - UNDP), το οποίο έχει ενθαρρύνει την ίδρυση πολλαπλών τοπικών ή περιφερειακών ΜΚΟ (π.χ. Καμπότζη, Αφγανιστάν)².
- Υπάρχει και μία τρίτη κατηγορία ΜΚΟ με περιορισμένο βαθμό αυτονομίας. Η κατηγορία αυτή αναφέρεται σε όσες ΜΚΟ έχουν ιδρυθεί ανεξάρτητα από οποιαδήποτε κυβερνητική αρχή ή διεθνή πηγή χρηματοδότησης, αλλά το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος των σταθερών πόρων τους προέρχεται από κρατικές εισφορές. Οι οργανώσεις αυτές αναφέρονται συνήθως ως Οιονεί Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (Quasi-Non Governmental Organizations). Ο βαθμός αυτονομίας των οργανώσεων αυτών παραμένει ρευστός και εξαρτάται από τη συγκεκριμένη ισορροπία που υφίσταται σε κάθε οργάνωση ανάμεσα στους προγραμματικούς στόχους της και στους όρους χρηματοδότησης. Ένα χαρακτηριστικό

2. Gordenker and Weiss, *ibid*.

παράδειγμα αυτής της κατηγορίας αποτερεί η Διεθνής Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού (International Committee of the Red Cross-ICRC)³.

Στο συγκεκριμένο άρθρο παραλαμβάνονται οι αναφορές στις ΜΚΟ των δύο πρώτων κατηγοριών, καθώς δεν αποτελούν θεσμικές οντότητες οι οποίες μορφοποιούνται μέσα από κοινωνικές διαδικασίες στον ευύτερο τομέα της κοινωνίας των πολιτών. Η ίδρυση και η οργάνωσή τους είναι απόβροια πρωτοβουλιών κορυφής (στο οικονομικό ή πολιτικό επίπεδο) και δεν αποτελούν ένα παράγωγο της κοινωνικής κινητοποίησης της βίωσης. Η τρίτη κατηγορία είναι πάλι επεξεργηθεί και προϋποθέτει τη συγκεκριμένη ανάληψη κάθε οργάνωσης χωριστά. Γι' αυτό το λόγο θα αποφευχθεί οποιαδήποτε γενίκευση σε σχέση με τον συνυπολογισμό ή την εξάλειψη των οργάνωσης αυτών.

Παράγοντες Ανάπτυξης των ΜΚΟ

Ο θεματικός πολλαπλασιασμός των ΜΚΟ και η αναβάθμιση του πολιτικού τους ρόλου στις δεκαετίες 1980 και 1990 συναρτάται με τρεις σημαντικές εξελίξεις:

- 1) Την υποχώρηση του κράτους ως κυρίαρχου παράγοντα πρόσφορής κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών: Στη μεταπολεμική περίοδο το μοντέλο πολιτικής και οικονομικής διαχείρισης βασιζόταν στην ισχυρή κρατική παρέμβαση τόσο σε επίπεδο οικονομίας όσο και κοινωνίας. Η κρίση του Κεϋνσιανισμού οδήγησε στον περιορισμό του κρατικού παρεμβατισμού, αποδεδειγμένα τομείς κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής από τον κρατικό σχεδιασμό. Πολλές ΜΚΟ έρχονται να καλύψουν τα πεδία εκείνα τα οποία δεν εντάσσονται πλέον στην επίσημη κρατική πολιτική. Ο πολλαπλασιασμός, επομένως, των ΜΚΟ συνδέεται με το εντεινόμενο φαινόμενο ανάθεσης σε φορείς του «τρίτου τομέα» ενός τμήματος της κοινωνικής πολιτικής. Πολλές φορές παρατηρείται συνεργασία των ΜΚΟ και του

3. *Ibid.*

κράτους για τον πιο αποτελεσματικό καταμερισμό των πεδίων κοινωνικής παρέμβασης.

- 2) Την σταδιακή παρακμή των νέων κοινωνικών κινημάτων (ΝΚΚ): Η έντονη πολιτική παρουσία των ΝΚΚ στις δεκαετίες 1970 και 1980 οδήγησε στην ενσωμάτωσή στην επίσημη κρατική πολιτική αιτημάτων που αθροώθηκαν από τα κινήματα αυτά (προστασία του περιβάλλοντος, δικαιώματα των γυναικών, σεβασμός της πολιτιστικής ταυτότητας των μειονοτήτων, κ.λπ.). Όμως, το τέλος της δεκαετίας του 1980 χαρακτηρίζεται από την ουσιαστική παρακμή των ΝΚΚ, τουλάχιστον με τη μορφή συλλογικών κινητοποιήσεων ή διεκδικήσεων. Σε πολλές περιπτώσεις, οι ΜΚΟ αποτέλεσαν συνέχεια των κινημάτων αυτών. Η συνέχεια αυτή αποτυπώνεται στην κοινή θεματολογία (οικολογία, φεμινισμός, ανθρωπότητα δικαιώματα, κ.λπ.), το κοινό πεδίο πολιτικής δράσης (την κοινωνία των πολιτών) και τέλος σ' έναν κοινό πυρήνα ανθρωπίνου δυναμικού.

- 3) Την εντεινόμενη διαδικασία παρακμιοποίησης και τη συνολική αμβλύνση της αυτονομίας του έθνους-κράτους στο διεθνές περιβάλλον: Η ίδια η διαδικασία παρακμιοποίησης οδηγεί πολλές φορές στην ανάδειξη θεμάτων τα οποία δεν μπορούν να επιλυθούν στα πλαίσια του έθνους-κράτους και προϋποθέτουν διεθνείς πρωτοβουλίες στα πλαίσια της παγκόσμιας κοινότητας. Η εξέλιξη αυτή, αφενός αναβάθμισε σημαντικά τον πολιτικό ρόλο των ήδη υφιστάμενων διεθνών ΜΚΟ (π.χ. Greenpeace, Oxfam) και αφετέρου οδήγησε σε μία νέα γενιά ΜΚΟ, οι οποίες αποτελέσαν παράγωγα της ίδιας της διαδικασίας της παρακμιοποίησης (π.χ. Ένωση για την Φορολόγηση της Δικιάνησης Κεφαλαίων στις Χρηματοοροές Υπέρ των Πολιτών - ΑΤΤΑΟ).

Η εντεινόμενη διαδικασία παρακμιοποίησης επιρρέασε σημαντικά και τις διακυβερνητικές ικανότητες του έθνους-κράτους. Τις δεκαετίες του 1980 και 1990 οι υψηλοί και αυξανόμενοι ρυθμοί διεθνούς εμπόρου και επένδυσης καθώς και η ανάπτυξη των χρηματοπιστωτικών κεφαλαίων προέδρισαν τις δυνατότητες του έθνους

χορήγηση αναπτυξιακής βοήθειας προς τα κράτη του Νότου συνοδεύεται από την αύξηση του ποσοστού της αναπτυξιακής βοήθειας που χορηγείται μέσω των ΜΚΟ. Επομένως η θεσμική απειλολογία της Δύσης από τα προβλήματα των αναπτυσσόμενων χωρών εκφράζεται πολλές φορές με την περιαιτέρω ενίσχυση του τομέα των ΜΚΟ⁷.

2) Παρά τη σταδιακή απειλολογία των χωρών της Δύσης, οι διμερείς κυβερνητικές συμφωνίες συνεχίζουν να υπερισχύουν έναντι της πολυμερούς αναπτυξιακής βοήθειας. Συγκεκριμένα η πολυμερής βοήθεια συνεχίζει να αποτελεί το 50% της διμερούς. Η τάση αυτή αποτελεί μία αρνητική εξέλιξη για τις λιγότερο αναπτυσσόμενες χώρες, καθώς στην αναπτυξιακή πολιτική των διεθνών οργανισμών το ποσοστό οικονομικής βοήθειας προς τις χώρες αυτές είναι σημαντικά υψηλότερο από το αντίστοιχο στις διμερείς κυβερνητικές συμφωνίες (60% σε σχέση με 40%)⁸.

3) Αύξηση του ποσοστού της οικονομικής βοήθειας που χορηγείται μέσω των ΜΚΟ του «Πρώτου» Κόσμου: Το 1994 οι ΜΚΟ του «Πρώτου» Κόσμου χορήγησαν περισσότερο από 7 δισεκατομμύρια δολάρια, αποτελώντας τον τέταρτο μεγαλύτερο χρηματοδότη σε παγκόσμια κλίμακα⁹.

4) Αύξηση της αναπτυξιακής βοήθειας που χορηγείται άμεσα στις τοπικές οργανώσεις των αναπτυσσόμενων χωρών: Στη δεκαετία του 1980 μία ομάδα κρατών (Σουηδία, Νορβηγία, Δανία, Ολλανδία, Βρεταννία, Ηνωμένες Πολιτείες) εγκαινίασε ένα νέο μοντέλο χρηματοδότησης, στο οποίο η αναπτυξιακή βοήθεια δεν χορηγήθηκε στις κυβερνήσεις ή τις ΜΚΟ του «Πρώτου» Κόσμου, αλλά στις ίδιες τις τοπικές ΜΚΟ των αναπτυσσόμενων χωρών¹⁰. Η τάση αυτή ευνοεί τις τοπικές ΜΚΟ, όμως η θειτική της επιρροή περιορίζεται ουσιαστικά στις μεγάλες εθνικές ΜΚΟ καθώς είναι οι μό-

7. Gordenker, Weiss, *op. cit.*

8. Bennett, Gibbs, *op. cit.*

9. *Ibid.*

10. Ο συμμετοχικός χαρακτήρας της αναπτυξιακής πολιτικής τονίζεται ιδιαίτερα στη συμφωνία ΕΚ-χωρών ΑΚΕ, η οποία υπογράφηκε τον Ιούνιο του 2000 στο Cotonou (Μπενίν). Βλ. Γ. Παπαστάμκος, *Ευρωπαϊκές Εξωτερικές Σχέσεις*, Αθήνα: Σάκκουλας, 2000, σελ. 124.

κράτους για μακροπρόθεσμο οικονομικό σχεδιασμό (κρίση του μεταπολεμικού μοντέλου διακυβέρνησης)⁴. Οι ραγδαίες αυτές αλλαγές στο διεθνές σύστημα, καθώς και η αυξανόμενη ετερογένεια στα πλαίσια των ίδιων των εθνών-κρατών ενόησαν την αναβάθμιση των ΜΚΟ οι οποίες, σε σχέση με το κράτος, δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στην επίτευξη βραχυπρόθεσμων ή μεσοπρόθεσμων στόχων και το σχεδιασμό πολιτικών για εξειδικευμένες κατηγορίες πολιτών.

Ένας σημαντικός παράγοντας θεαματικού πολλαπλασιασμού των ΜΚΟ αποτέλεσε και η κατάρρευση του διπολισμού. Το τέλος της ψυχροπολεμικής περιόδου οδήγησε σε μία έκρηξη των ΜΚΟ στις πρώην ανασταλτικές χώρες, καθώς η κοινωνία των πολιτών είχε παραμείνει ατροφική λόγω του καθοριστικού ρόλου του κράτους. Επιπλέον το τέλος της ψυχροπολεμικής περιόδου έδωσε τη δυνατότητα στις νέες αυτές ΜΚΟ να συνεργαστούν με διεθνείς οργανισμούς (π.χ. Ηνωμένα Έθνη) και άλλα διεθνή δίκτυα στα πλαίσια ενός ενιαίου πλέον διεθνούς συστήματος⁵.

Νέες Τάσεις στον Τομέα των ΜΚΟ

Η αναβάθμιση του ρόλου των ΜΚΟ οδήγησε σε σημαντικές ανακατατάξεις τόσο στον τομέα των ΜΚΟ όσο και και στους στρατηγικούς στόχους των κύριων φορέων χρηματοδότησής τους. Τη δεκαετία του 1990 βλέπουμε να παγιώνονται σταδιακά οι ακόλουθες τάσεις⁶:

1) Συνολική μείωση της διεθνούς αναπτυξιακής βοήθειας: Το μέγεθος της αναπτυξιακής βοήθειας ως ποσοστό επί του συνολικού ΑΕΠ των 21 χωρών που συμμετέχουν στον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης παρουσιάζει μία σταθερή πτώση. Ο περιορισμός της συμμετοχής των κρατών της Δύσης στην

4. Paul Hirst and Graham Thompson, *Η Παγκοσμιοποίηση σε Αμφισβήτηση*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2000

5. Peter Willeits, *The Conscience of the World: The Influence of Non-Governmental Organisations in the UN System*, London: Hurst & Company, 1996

6. Jon Bennett and Sara Gibbs, *NGO Funding Strategies: An Introduction for Southern and Eastern NGOs*, Oxford: ICVA/INTRAC Publication, 1996.

νες οι οποίες διαθέτουν την απαραίτητη τεχνολογία και επαγγελματική κατάρτιση που προβάλλεται στους όρους χρηματοδότησης.

5) Γεωγραφική μετατόπιση του πεδίου εφαρμογής της διεθνούς αναπτυξιακής πολιτικής: Με την κατάργηση του υπαρκτού ομοιασμού παρατηρήθηκε μία σημαντική τάση μεγέθυνσης της βοήθειας για ανασυγκρότηση των χωρών της πρώην Ανατολικής Ευρώπης και των νέων δημοκρατιών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Παρ' όλο που το συνολικό ποσό χρηματοδότησης παραμένει συγκριτικά χαμηλό σε σχέση μ' αυτό που χορηγείται στις αναπτυσσόμενες χώρες, παρατηρείται μία τάση μετατόπισης του πεδίου εφαρμογής της διεθνούς αναπτυξιακής βοήθειας για καταστάσεις κρίσης.

6) Ανύψωση της διεθνούς ανθρωπιστικής βοήθειας για καταστάσεις κρίσης: Στα πλαίσια της διεθνούς αναπτυξιακής βοήθειας παρατηρείται μία τάση αύξησης των κονδυλίων για βραχυπρόθεσμες καταστάσεις έκτακτης ανάγκης και μείωσης, αντίθετα, των κονδυλίων για προγράμματα μακροχρόνιας αναπτυξιακής πολιτικής. Ο νέος αυτός προσανατολισμός σημειώθηκε πρώτος φορές τη σταδιακή απεικονική χρηματοδοτικών φορέων από μακροχρόνια προγράμματα, τα οποία αναπόφευκτα αποκτούν μία πολιτική διάσταση ή έχουν ένα συγκεκριμένο πολιτικό κόστος. Επομένως η αύξηση της ανθρωπιστικής βοήθειας συνδέεται και με την επίλογη εν γένει «πολιτικά ουδέτερων» μορφών αναπτυξιακής βοήθειας¹¹.

Πολιτική Συμμετοχή και ΜΚΟ

Συνοψίζοντας, οι νέες τάσεις που έχουν διαμορφωθεί στον τομέα των ΜΚΟ δυσχεραίνουν τη λειτουργία των ΜΚΟ των αναπτυσσομένων χωρών λόγω της συνολικής μείωσης της αναπτυξιακής βοήθειας, της συνεχόμενης κυριαρχίας της διμερούς βοήθειας, του νέου προσανατολισμού των διεθνών φορέων προς τις χώρες της πρώην Ανατολικής Ευρώπης και Σοβιετικής Ένωσης και της σχετικής υποβάθμισης των προγραμμάτων μακροχρόνιας

11. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ενός εν δυνάμει πολιτικού θέματος είναι το ξήτημα της ανάπτυξης της υπαίθρου, καθώς θύγει το κλάσιμο πρόβλημα της αναδιανομής του αγροτικού κλήρου. *Συνέντευξη* με Patricia Poon μέλος της ΜΚΟ «Η Γραφή του Κόσμου» (World-Write), Λονδίνο, 13/06/2002.

αναπτυξιακής πολιτικής. Αντίθετα, ένας παράγοντας που ευνοεί τις ΜΚΟ των χωρών αυτών είναι η νέα τάση άμεσης χρηματοδότησης των τοπικών ΜΚΟ, χωρίς τη διαμεσολάβηση κυβερνήσεων, διεθνών οργανισμών ή ΜΚΟ της Δύσης. Τίθεται όμως ένα σημαντικό ζήτημα όσον αφορά τη δυνατότητα συμμετοχής των τοπικών ΜΚΟ στο σχεδιασμό των προγραμμάτων αυτών. Το πρόβλημα αυτό, αν εξεταστεί στο ευρύτερο πλαίσιο διαμεσολαγήσεως των ΜΚΟ των αναπτυσσομένων χωρών για τον κυρίαρχο ρόλο των ΜΚΟ της Δύσης, παρατηρείται σ' ένα πλαίσιο «πολιτικής συμμετοχής και αντιπροσωπευτικότητας» στον τομέα των ΜΚΟ. Το ζήτημα περιγράφεται παρατέτω ως εξής: «Οι οποίες τις νέες την οργανωτική δομή των υφιστάμενων ΜΚΟ, οι οποίες τις προϋποθέσεις φορέας δεν διαθέτουν παρά μια μάλλον περιωπυμένη νομιμοποιητική βάση. Συνολικά υπάρχουν τρεις μεταβλητές που επηρεάζουν αληθινά τη συμμετοχική διάσταση στον τομέα των ΜΚΟ:

1) *Η κυριαρχία των ΜΚΟ της Δύσης*: Το 2001 στην παγκόσμια κοινωνία των πολιτών λειτουργούσαν 13.000 διεθνείς ΜΚΟ. Το 60% από τις οργανώσεις των οργανώσεων αυτών είχε ως οργανωτική βάση τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το 1/3 των χωρών τους αποτελέσει από πολίτες της Δυτικής Ευρώπης¹². Ο χωροταξικός αυτός προσδιορισμός αντανακλά τον ισχυρό ρόλο των ΜΚΟ της Δύσης στα πλαίσια της διεθνούς αναπτυξιακής συνεργασίας. Στη δεκαετία του 1980 η κυρίαρχη τάση στον τομέα των ΜΚΟ ήταν οι οργανώσεις της Δύσης να εκπροσωπούν προγράμματα και να εξασφαλίζουν τη χρηματοδότησή τους, ενώ οι ΜΚΟ των αναπτυσσομένων χωρών να περιορίζονται στην εφαρμογή των προγραμμάτων αυτών. Η συμμετοχή ωστόσο στην κατάρτιση ενός προγράμματος είναι καθοριστική για την κυρίαρχη εγγύτητα του θεματικού αντικειμένου και την επικάλυψη ιεράρχηση των στόχων. Ένα ενδεικτικό παράδειγμα σημαντικής διαφοροποίησης στην εγγύτητα ενός κοινού αντικειμένου είναι ο τομέας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στη Δύση ο αγώνας για τα ανθρωπίνως

12. Helmut Anheier, Marlies Glasius and Mary Kaldor, eds., *Global Civil Society - 2001*, Oxford: Oxford University Press, 2001.

δικαιώματα είναι συνώνυμος με τον αγώνα για τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα του ατόμου. Στις αναπτυσσόμενες χώρες, αντίθετα, ιεραρχούνται ως σημαντικότερα τα οικονομικά, κοινωνικά και συλλογικά δικαιώματα¹³. Επομένως, η διασφάλιση της «αντιπροσωπευτικότητας» της διεθνούς αναπτυξιακής συνεργασίας προϋποθέτει τη διεύρυνση της συμμετοχής των ΜΚΟ του Νότου στο σχεδιασμό και την εκπόνηση των αναπτυξιακών στρατηγικών.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, στη δεκαετία του 1990 εμφανίστηκε μία τάση αναβάθμισης των τοπικών ΜΚΟ των αναπτυσσόμενων χωρών μέσω της άμεσης χρηματοδότησης των προγραμμάτων τους. Η τάση αυτή ενώ αποτελεί μια θετική εξέλιξη, πολλές φορές ακυρώνεται από τον ακόλουθο παράγοντα.

2) *Η προώθηση τεχνολογίας και επαγγελματικής εξειδίκευσης*: Η ύπαρξη των ΜΚΟ στηρίζεται στη δυνατότητα εξασφάλισης οικονομικών εσόδων μέσω συνδρομών των μελών ή χρηματοδότησης συγκεκριμένων προγραμμάτων. Στη διαδικασία εξεύρεσης κονδυλίων για προγράμματα, οι ΜΚΟ βρίσκονται αντιμέτωπες με άλλους φορείς, οι οποίοι μπορεί να είναι κρατικός, διεθνείς οργανισμοί, ιδιωτικοί ή άλλες ΜΚΟ. Ένα πρόβλημα που διαθέτουν οι ΜΚΟ, είναι η επαγγελματική κατάρτιση και τεχνολογία για εξειδικευμένα θέματα. Για να μπορεί, επομένως, μία ΜΚΟ να λειτουργήσει σ' ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον οφείλει να αναπτύξει επαγγελματισμό και εξειδικευμένη γνώση. Η ανάπτυξη μίας επαγγελματικής ταυτότητας δεν καθιστά μόνο ανταγωνιστική την πρόταση μίας ΜΚΟ, αλλά παράλληλα αποτελεί εγγύηση για τον χρηματοδότη όσον αφορά την αποτελεσματική και απρόσκοπτη εφαρμογή του προγράμματος. Όμως οι προϋποθέσεις αυτές ευνοούν συνήθως τις ΜΚΟ της Δύσης, οι οποίες διαθέτουν τα κονδύλια για την επαγγελματική εκπαίδευση των στελεχών τους ή προσελκύουν στελέχη με ήδη εξειδικευμένη τεχνολογία. Επιπρόσθετα, στις ίδιες τις αναπτυσσόμενες χώρες ενισχύεται η παρουσία κεντρικών ΜΚΟ, ενώ αντίθετα αποκλείονται πολλές φορές τοπικές ΜΚΟ, οι οποίες δεν πληρούν τις προ-

13. R. J. Vincent, *Human Rights and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press, 1986.

ϋποθέσεις αυτές¹⁴. Συνοψίζοντας, η προώθηση επαγγελματικής εξειδίκευσης οδηγεί σε άτυπες ιεραρχήσεις στον τομέα των ΜΚΟ.

3) *Η οργανωτική δομή των ΜΚΟ*: Η λειτουργία των ΜΚΟ στηρίζεται σε μια οργανωτική δομή, η οποία διαφοροποιείται σημαντικά από την αντίστοιχη των πολιτικών κομμάτων, εργατικών συνδικάτων ή των νέων κοινωνικών κινήσεων. Η δομή των ΜΚΟ περιλαμβάνει συνήθως ένα ολιγομελές διοικητικό συμβούλιο, ένα πυρήνα ενεργών μελών ή ακτιβιστών και ένα ευρύτατο δίκτυο συνδρομητών. Η σχέση ΜΚΟ-μέλους δεν αντιστοιχεί στη σχέση κόμματος-μέλους, καθώς η πρώτη δεν οδηγεί αυτόματα στο κατοχυρωμένο δικαίωμα της ψήφου. Μία ΜΚΟ μπορεί να διαθέτει μίσα ευρύτατη βάση μελών (π.χ. 3.000 μέλη), ένα περιορισμένο εκλογικό σώμα (π.χ. 10 μέλη με δικαίωμα ψήφου) και ένα διοικητικό συμβούλιο (π.χ. 5 μέλη), το οποίο λογοδοτεί στο συγκεκριμένο εκλογικό σώμα. Συνεπώς, επομένως, ότι η μετάβαση από το καλύτερο οργανωτικό επίπεδο στο ανώτερο δεν συνοδεύεται υποχρεωτικά από τη διαμεσολάβηση αντιπροσωπευτικών θεσμών. Στην περίπτωση του διοικητικού συμβουλίου, το εκλογικό σώμα παραμένει συνήθως πολύ περιορισμένο, μειώνοντας έτσι τη συμμετοχική διάσταση μέσω εκλογικών διαδικασιών.

Βέβαια η λειτουργία μίας ΜΚΟ αποτελεί αντικείμενο ευρύτερου κοινωνικού ελέγχου καθώς η ανταπόκριση της κοινωνίας στους στόχους και τη δράση της αποτελεί προϋπόθεση συνέχισης της πορείας της. Επιπρόσθετα, η λειτουργία μιας ΜΚΟ υπόκειται σε διεθνείς κανόνες που έχουν τεθεί από υπερεθνικούς οργανισμούς εποπτείας των ΜΚΟ (π.χ. εναλλαγή των μελών του διοικητικού συμβουλίου, απαγόρευση διακρίσεων ως προς τη φυλή και

14. Το ζήτημα του επαγγελματισμού έχει οδηγήσει σ' ένα νέο διάλογο στη Λατινική Αμερική όσον αφορά την κοινωνική σύνθεση του τομέα των ΜΚΟ. Βλέπε Sonia Alvarez, *Latin American Feminisms "Go Global"*: Trends of the 1990s and Challenges for the 'New Millennium' στο Sonia Alvarez, Evelina Dagnino, Arturo Escobar, eds, *Cultures of Politics, Politics of Cultures*, Boulder, Co: Westview Press, 1998, σελ. 1-29 και Veronica Schild, 'New Subjects of Rights? Women's Movements and the Construction of Citizenship in the "New Democracies"', *ibid.*, σελ. 93-117.

το φύλο)¹⁵. Όμως, αυτό που χαρακτηρίζει τις ΜΚΟ ως οργανωτικό μοντέλο είναι η αποδέσμευση της ιδιότητας του μέλους από το δικαίωμα της ψήφου. Επομένως, η ίδια η οργανωτική δομή των ΜΚΟ λειτουργεί ανασταλκτικά για τη διεύθυνση των αντιπροσωπευτικών θεσμών στον τομέα των ΜΚΟ.

Συμπέρασμα

Οι ΜΚΟ αποτελούν φορείς της κοινωνίας των πολιτών. Αντιπροσωπεύουν την ενεργοποίηση των ίδιων των πολιτών για θέματα τα οποία δεν καλύπτονται επαρκώς ή δεν εντάσσονται στην πολιτική των επίσημων κρατικών θεσμών¹⁶. Οι ΜΚΟ αποτελούν, επομένως, εξ ορισμού ένα σημαντικό διαύλο διεύθυνσης της πολιτικής συμμετοχής και ανανεώσης της θεματολογίας της επίσημης κρατικής πολιτικής. Εμπροσθέντα, οι ΜΚΟ λόγω της ευελιξίας που διαθέτουν έχουν την ικανότητα να διεκδύουν σε κοινωνικές κατηγορίες οι οποίες αποτελούν υποκείμενα κοινωνικώς αποκλεισμένοι. Η διεύθυνση επομένως της πολιτικής συμμετοχής περιλαμβάνει ενεργούς πολίτες της κοινωνίας των πολιτών αλλά και κοινωνικές κατηγορίες, οι οποίες δεν διαθέτουν τα οργανωτικά ατομικά για την εκπροσώπησή τους σε κοινωνικό ή πολιτικό επίπεδο. Ο σημερινός αυτός ρόλος των ΜΚΟ ενισχύεται από την πρόχουσα συνεργασία των εταμέδων οργανώσεων. Η διάχυση της τεχνολογίας, ο καταμερισμός των οικονομικών πόρων, η ανάπτυξη κοινών στρατηγικών αποτελούν εταμέδους πεδία ενδυνάμωσης του τομέα των ΜΚΟ. Όμως, όπως έχει προαναφερθεί, παράλληλα με τις διαδικασίες ενδυνάμωσης έχουν αρχίσει να μορφώνονται άτυπες μεραρχήσεις, οι οποίες χρονικά γαλιώνονται και επιβάλλουν το δικό τους άτυπο κανονιστικό πλαίσιο στη λειτουργία των ΜΚΟ.

15. Οι ευρωπαϊκές ΜΚΟ υπόκεινται στους κανόνες που έχει θέσει το Διεθνές Συμβούλιο Εθελοντικών Οργανώσεων (International Council of Voluntary Agencies - ICVA).

16. Το HIV/AIDS αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της συμβολής των ΜΚΟ στην πολιτικοποίηση θεμάτων μη ενταγμένων στην επίσημη κρατική πολιτική. Βλέπε Christer Jönsson and Peter Söderholm, 'IGO-NGO Relations and HIV/AIDS: Innovation or Stalemate?', στο Gordenker, Weiss, *op. cit.*, σελ. 121-138.

τουγία των ΜΚΟ. Η οργανωτική ανάπτυξη στο ζήτημα της διασφάλισης της συμμετοχικής διάστασης των ΜΚΟ συνίσταται στην εισαγωγή αντιπροσωπευτικών θεσμών τόσο στη λειτουργία των τομικών οργανώσεων όσο και στον ευρύτερο τομέα των ΜΚΟ. Η εισαγωγή θεσμών έμμεσης (ή άμεσης) δημοκρατίας θα ενόχου τη συμμετοχή των πολιτών στη λειτουργία των ΜΚΟ και θα διασφαλίσει την οριζόντια δομή των σημερινών κοινωνικών δικτύων.

Ένα οργανωτικό πλαίσιο κατάλληλο για την εφορμογή των αντιπροσωπευτικών θεσμών αποτελούν τα διεθνή fora των ΜΚΟ τα οποία διοργανώνονται παράλληλα με σημαντικές διακυβερνητικές διασκέψεις κορυφής. Στόχος των διεθνών συναντήσεων αποτελεί η θεομοποίηση ενός ενδυναμωτικού πεδίου κοινωνικού διαλόγου μεταξύ των φορέων της κοινωνίας των πολιτών. Στα συγκεκριμένα fora η διευρυνόμενη συνύπαρξη των οργανώσεων και η καταγραφή της υπάρχουσας πολυφωνίας αποτελούν θετικά ερεθίσματα για την έναρξη ενός πολιτικού διαλόγου όσον αφορά την εισαγωγή και κατοχύρωση θεσμών αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας.

Η εισαγωγή, βέβαια, αντιπροσωπευτικών θεσμών θέτει ένα συγκεκριμένο οργανωτικό πλαίσιο και επιβάλλει ορισμένους κανόνες. Οι ΜΚΟ μπορεί να αποτελούν θεσμικές οντότητες, η συνεργασία τους όμως στηρίζεται στην ύπαρξη ευρύτερων άτυπων κοινωνικών δικτύων, τα οποία χαρακτηρίζονται από έναν υψηλό βαθμό ευελιξίας. Το ζήτημα της επίλογής ανάμεσα στη διεύθυνση δημοκρατικών διαδικασιών και στη διατήρηση του πλεονεκτήματος της ευελιξίας των ΜΚΟ αποτελεί ένα δίλημμα το οποίο έχει τεθεί και στο παρελθόν¹⁷. Η σημαντική, όμως, αναβάθμιση του ρόλου των ΜΚΟ, η εντεινόμενη πίεση προς την κατεύθυνση του επαγγελματισμού και η σταδιακή παγίωση προνομιακών γεωγραφικών ζωνών ξαναθέτουν το ζήτημα επιτακτικά. Στην υπάρχουσα σχέση ΜΚΟ-κοινωνίας η εισαγωγή αντιπροσωπευτικών θεσμών εξασφαλίζει την αντιπαράθεση των οργανώσεων στις ανάγκες της κοινωνίας, αφενός, και την ενεργοποίηση της κοινωνίας μέσω των ΜΚΟ, αφετέρου. Στο επίπεδο της παραδόσιας κοινωνίας των π

17. Miklos Marshall, «From States to People: Civil Society and Its Role in Governance» στο Akuhata-Brown, Marcus ... et al., *Civil Society at Millennium*, Connecticut, Kumarian Press, 1999, σελ. 167-178.

λιτών, η εισαγωγή αντιπροσωπευτικών θεσμών διασφαλίζει την ισότιμη συμμετοχή των ΜΚΟ στο σχεδιασμό μίας δημοκρατικά νομιμοποιημένης διεθνούς αναπτυξιακής συνεργασίας.

Βιβλιογραφία

- Ahrne, Göran, *Social Organisations: Interaction inside, outside and between organizations*, London: Sage, 1994.
- Akuhata-Brown Marcus et al., *Civil Society at the Millennium*, Connecticut: Kumarian Press, 1999.
- Alvarez, Sonia, Dagnino, Evelina, Escobar, Arturo, eds, *Cultures of Politics, Politics of Cultures*, Boulder, Co: Westview Press, 1998.
- Alvarez, Sonia, «Latin American Feminisms "Go Global": Trends of the 1990s and Challenges for the New Millennium» στο Sonia Alvarez, Evelina Dagnino, Arturo Escobar, eds, *Cultures of Politics, Politics of Cultures*, Boulder, Co: Westview Press, 1998, σελ. 293-324.
- Anheier, Helmut, Marlies Glasius and Mary Kaldor, eds, *Global Civil Society - 2001*, Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Bennett, Jon and Sara Gibbs, *NGO Funding Strategies: An Introduction for Southern and Eastern NGOs*, Oxford: ICVA/INTRAC Publication, 1996.
- Gordenker, Leon and Thomas Weiss, «Pluralizing Global Governance: Analytical Approaches and Dimensions» στο Leon Gordenker and Thomas Weiss, eds, *NGOs, The UN & Global Governance*, Colorado, Boulder, Co: Lynne Rienner Publishers, 1996, σελ. 17-47.
- Gordenker, Leon and Thomas Weiss, ed., *NGOs, The UN & Global Governance*, Colorado, Boulder, Co: Lynne Rienner Publishers, 1996.
- Held, David, Anthony Mc Grew, David Goldblatt, Jonathan Perraton, *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*, Stanford, Ca: Stanford University Press, 1999.